

Spiegel van Sassen

<https://hdl.handle.net/1874/342155>

SEL
E
E

ora

qu
B

Jus

L. qu.

183

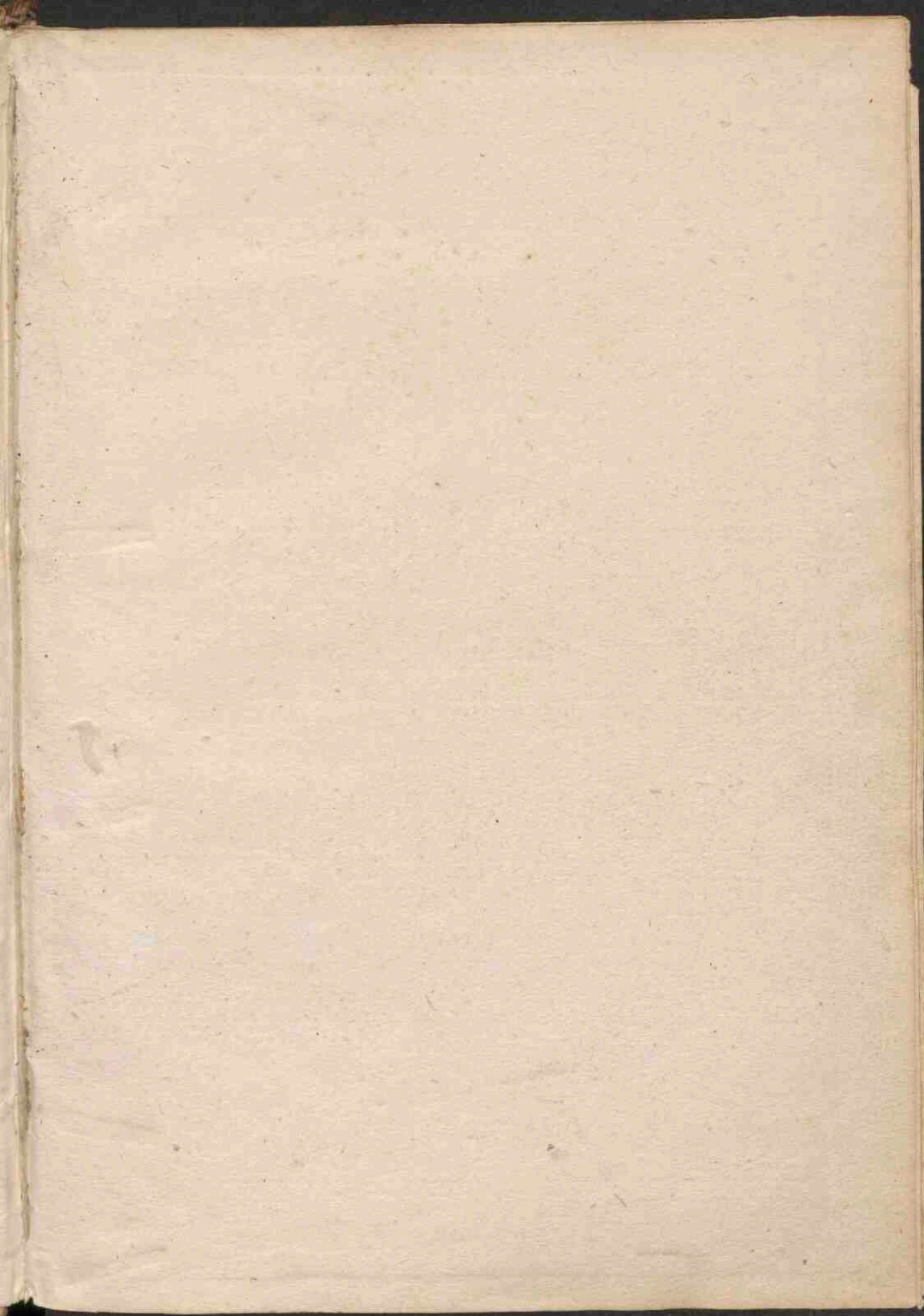
Rariora

697. **Spiegel** (Die) van Sassen. Gouda, Ger. Leeu 5 Sept. 1482. 4o.

L. 4o. 183

Type 2. — HMT 67 (52) 2. — Drukkersmerk I. — HMT 68 (53) 2, 3a. —
HC 14090. — B. p. 468. — CA* 1593.

Zie over de verhouding van dit werk tot Eike von Repkow's Sachsen-
spiegel de aantek. bij MMW II 106.

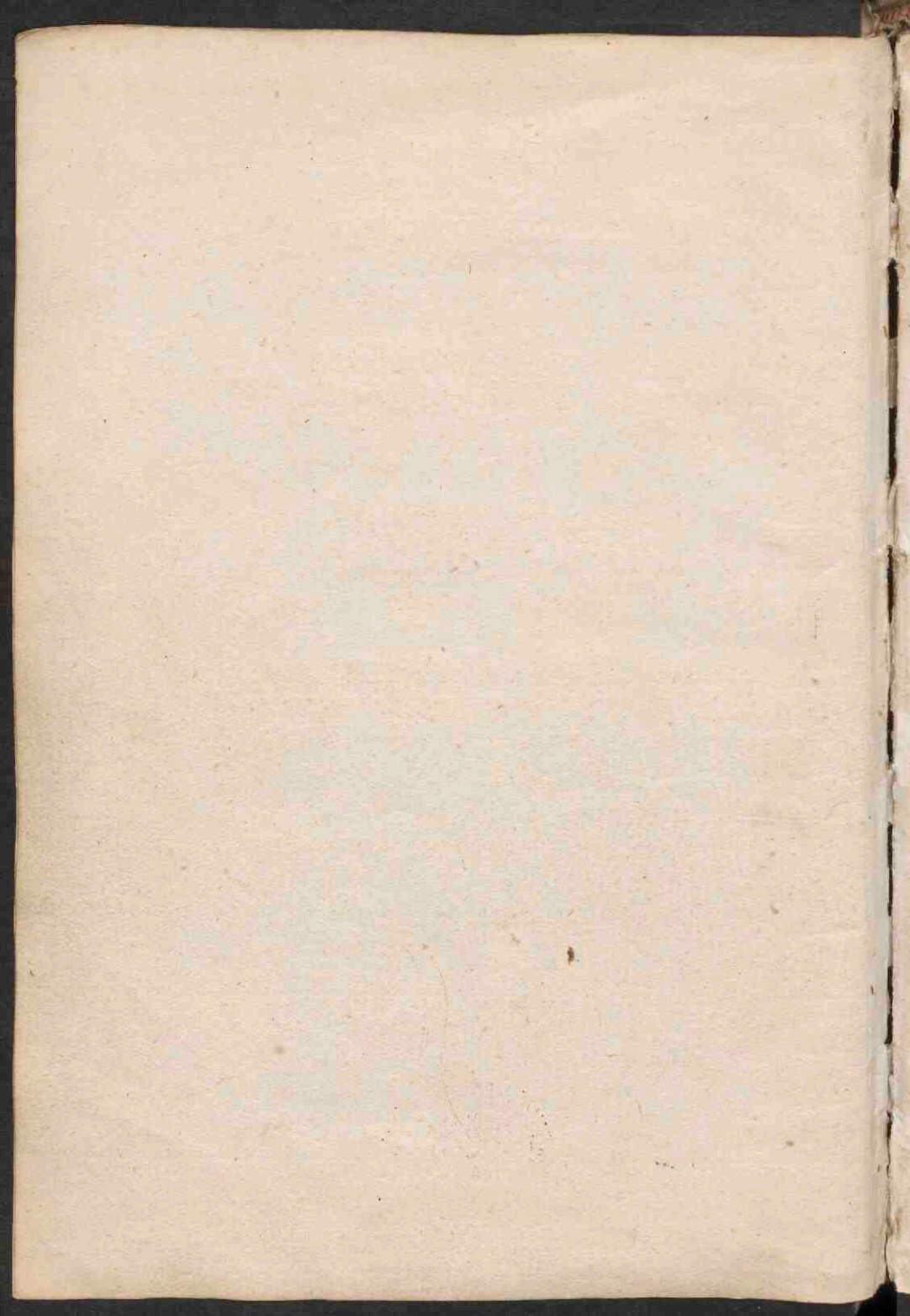

The first part of the book is devoted to a general
 history of the world, from the beginning of
 time to the present day. It is written in a
 simple and plain style, and is intended for
 the use of schools and families. The author
 has endeavored to make it as interesting
 and useful as possible. It is divided into
 several parts, and contains a great deal of
 valuable information. The first part is
 devoted to the history of the world, from
 the beginning of time to the present day.

The second part of the book is devoted to
 a general history of the world, from the
 beginning of time to the present day. It is
 written in a simple and plain style, and is
 intended for the use of schools and families.
 The author has endeavored to make it as
 interesting and useful as possible. It is
 divided into several parts, and contains a
 great deal of valuable information. The
 first part is devoted to the history of the
 world, from the beginning of time to the
 present day.

The third part of the book is devoted to
 a general history of the world, from the
 beginning of time to the present day. It is
 written in a simple and plain style, and is
 intended for the use of schools and families.
 The author has endeavored to make it as
 interesting and useful as possible. It is
 divided into several parts, and contains a
 great deal of valuable information. The
 first part is devoted to the history of the
 world, from the beginning of time to the
 present day.

The fourth part of the book is devoted to
 a general history of the world, from the
 beginning of time to the present day. It is
 written in a simple and plain style, and is
 intended for the use of schools and families.
 The author has endeavored to make it as
 interesting and useful as possible. It is
 divided into several parts, and contains a
 great deal of valuable information. The
 first part is devoted to the history of the
 world, from the beginning of time to the
 present day.

gedrukt is. Goud. gecorrigiert uit de Latine door
Geraert Leen d. d. 5. septembri anno 1482.

Jer beghint een leer profitelic boec dat
leert en spreect vande ingheletten key-
ser rechten en is gheheten die spiegel van sal-
sen Welc boec ghetoghen is en ghecopuleert
wt boeken der ingheletter keyser rechten ge-
heten institutū en leges dat welc dese na be-
screuen keyseren ghecopuleert versament en
inghelet hebben die een na den anderen vol-
ghende Jnden eersten keyser constantijn dyc
grote en iustiniaē die daer dicwyl sijn slaep
om brac en keyser kaerlo die grote die die ne-
der sallen dwanc ant kersten gheloue en gaf
hē dat recht datmē leges hiet Oec sijn in dyc
voerscreuē spiegel ghescreuē en genarreert
vanden rechten die onse heer god selue moises
bescreuen gaf opten bercht ozeb. alsoe inden
bibel bescreuē staet int boec datmē exod⁹ hiet
Item daer sijn oec gheroert somtijt articulē
vanden gheesteliken rechten En oec een deel
der lantrechten diemen ghemeenlic dagelicx
int neder lant ghebruyct Welcke al te samen
leer schoon sijn ende profitelijc ende een pege-
lijc van node sijn te weten ende bi sonder den
ghenen die officien voerende sijn Ende dit te
ghenwoerdighe boec datmen hiet die spiegel
van sallen is ouer ghelet en ghetranslateert
vten latijn in duytsche bi enen notabilen doc

v. inf. pag. 33.

a i

toet inden rechtē ghehetē meestet eyke Eñ d̄
dat hier nymāt an en sal twiuelen. so is hier
op elcken artpkel ghetpkēt in latyn in welc
boec eñ in welc capitel dat mē elc punt vīndē
mach. so alst indē voernoēdē boec dat mē hier
Institūtū bescreuē is. Eñ hier is geordineert
een tafel daer mē lichtelijc alle die materīe vā
desen boeke in vinden mach biden ghetale

Tem van twee swaerden die god ghe laten heeft inden recht	ij
Van les werelden	iiij
Hoemen erff dzylen sal	iiij
Wie gheen recht keyser deel hebben en mogē ende hoer goet niet eruen	iiij
Om xij saken mach een man sijn kint ontē uen. ende sijn goet ontmaken	v
Van scheyden man ende wif. ende waer me de een wif haer lijftocht verboeket	v
Hoe een vrouwe bliuē sal na hoers mās doot ende haer ghewade si gheuen sal den erfghē namen	vi
Hoeneer een kint tot sinen iaren coemt ende van momber scap	vij
Hoemen eyghendom op gheuen sal	vij
Van monichx recht	vij
Vā papē recht eñ wie tuch dragē mach	vij

Dan onechten kinderen	ix
Dan goet te gheuen in flecten	ix
Hoe die rechters rechten sullen	ix
Dan onrechten aen vanghen	x
Dan papen en loden recht	x
Dan dienst knechten	xi
Wie sijn goet niet eruen en mach ende van vrouwen te ontvaeren	xij
Hoem en een vonnes vten sal	xij
Hoemē van dieftē en rouen rechten sal	xij
Xen een beest en mach een mā sijn lijf niet ver bozen of verbroeken	xiiij
Dan echtschap te scheyden van die te samen niet sitten en moghen	xv
Wat vonnes mē az weder roepē en mach	xvi
Vā and luden lāt te eere en vā scade vā beest ten	xvij
Dan dieftic goet	xvij
Wat volc inden recht niet sitten sellen	xix
Dan ghetughe	xx
Dan burch recht	xxi
Hoe die rechter sweren voer god	xxi
Dan loecten in vanckenisse ende van gheuon den goede	xxij
Dan alre ley rechten	xxij
Dan gheuonden goet	xxiiij
Hoe dat broeders haer goet deyle sullen	xxiiij
Vā voerspraken en vā oerdel te scelde	xxiiij
a ij	

Van dootslaghen sonder verboeten	xxv
Wes men sculdich is te claghen	xxvi
Welc eet dat men niet houden en sal	xxvij
Vā vier nootlakē die wilstachtich sijn	xxvij
Wie dz kerchof noch craē genietē sellē	xxvij
Van ondadighe luden	xxvij
Vā goet wt te lenen of te versetten	xxix
Van ongedemmede beesten	xxix
Wie sijn lijf niet en moghen verboeren	xxx
Hoemen van ghewelt te rechte comē sal	xxx
Van ondadighen luden te onthouden	xxxi
Van dieflic goet	xxxiij
Van dootslaghe sonder lijf verboerē	xxxiij
Van weerghele ende van boeten	xxxiij
Van valsche muntten	xxxiij
Soe wie gheroefte goet verwraecht ofte heē	
urde Eñ wie tot rouē ghebodē wert	xxxiij
welc goet mē niet te pāde setten mach	xxxv
Hoeneer mē goet in rechter wae r heeft	xxxv
Vā lijftocht eñ vā mergē gaue	xxxvi
welc volc dat tol vry is	xxxvij
Vant goet te gheue of wt te lenen	xxxvij
wpe dat erueloes sijn	xxxvij
Hoeneer men wel panden mach butē den rech	
ter	xxxvij
Van daghelixse boeten	xxxix
— Hoe die eyghen lude eerst ghecomen sijn	xl
Hoe dat rijcdom eerst comen is	xl

Van eyghen lude	xlj
Hoe een man sijn eyghen op laet ende weder tot leen ontfaet	xlj
Vāden rechtē keyser leen. en vā erfleēn	xlj
Om wat sake mē dē keyser versokē sal	xlj
Wie dat gheen rechters welen en sellen	xlj
Van coninc en vā rechters recht	xlj
Van goet te verlaken	xlvi
Van daghelicx recht	xlvi
Van beesten ende āder vee te scutten	xlvi
Van herden van beesten	xlvi
Van des rjcx heer straeten	xlvi
Hoe die kind deplen nad ouders doot	xlvi
Vanden rechtē die god selue gheset heeft by moyse. als in exodo ghescreuen staet	xlvi
Hoeneer die mā sijn leen verfoeken sal	liij
Van ij of iij man een goet te lenen	liij
Van ghetughe ende hoemen een vonnes be- scelden sal tot leenrecht	liij
Hoe een mā sijn wijf mōber is	lv
Vander vorster leen	lvi
Noch vā tughenisse	lvi
Hoemen leen verlenen sal	lvij
Hoeneer die kinder erfnamē worden	lvij
Vā daghen tot leenrecht. ende van wettely- ker nootlaken	lvij
Vā erfleēn	lvij
Hoe een man sijn leen aen enen anderen	

niet verloeken en sal	lvij
Hoe een leen heer sijns mans naecothelinghe belenen sal	lix
Waer die leenmānt haer leen sullē vloekē	lix
Hoe die vrouwē wtuaert na des mānes doot	
Hoe die leen man sijn here wyken sal	lx
Hoemen t we leen heren dienen sal	lx
Dā malscap te veranderē of ātwoerden	lxi
Dan erfleen	lxij
Hoemē saer renten wt leent te lossen	lxij
Dan onrechte leninghen	lxij
Dan goet te leenen ende in waerder hant te houden	lxij
Hoe dat een beleent wif gheen heerwaert en reyst	lxij

1.

3

Od die daer is een beghin ende
 eynde alre goeder dinghen dye
 makede eerst hemel ende aerde
 ende dye menschen in aertrijcke
 hy setten inden paradise. Doe
 wort hi oghhehoersaem os allen te scade daer
 om dwaelden wi als verdreuen scapen thent
 aender tijt dat ons god verlossede myt sijne
 martelien. Nu wy des bekent sijn nu sullen
 wi houden sijn ewe sijn ghebode ende sijn vō
 nisse Van recht en salmen niemāt wilsen om
 lief om leet om toorn noch om ghifte. want
 god is seluer dat recht. Hier om is hem recht
 lief totten rechte Nu siet wel toe diet gherecht
 beuolen is dat si alsoe rechten dz goods toorn
 ende sijn gherecht ghenadelic ouer hem gaen
 moet Dit heuet heer eyke an ghemerct alsoe
 dat hi in duytsche ouer gheset heeft dz preul
 legiū dat constantijn en kaerlo die groet dye
 twe keplers den kersten ghegheuen hebben
 voer een recht op dat si te bet hē andē kersten
 gheloef houden souden En si setten hem god
 tot een beghinne alles rechtas als staet. ff de
 iusticia et iure lege prima Alsoe dat kepler
 ke recht spreket dat wē leges hiet dat die ghe
 rechtichoyt is een stede ende een ewich wille
 en gheeft enen ygheliken dinghen sijn reche

J

dese wille is god selue die dat spreket Ghi wē
schen rechtet recht en verneemt welker ma
ten ghi meet. daer sal v weder mede gheme
ten werden Item alle recht heuet beghinne i
drzen manieren dats van natueren van stat
recht. of van ouder ghewoenten Mer natuer
lic recht hiermen goods recht. keplers recht.
en lat recht. Oec heeft ons god een deels der
rechten gheset. also wi in exodo en in moyses
boebē bescreuen vinden in twee twintichste
capittel Nu regieren hem die menschen na de
se drie manieren van rechten Item een oude
ghewoentheit daer men na rechten sal. die sal
also outwelen dat nyemant anders en ghedec
ke Als in codice. de longa consuetudine En
daer mē gheen bescreuē recht of en vint als in
digestis. de lege q̄b⁹ Also vā water recht of
van d'ijck recht des men voer den kepler niet
wed roepen en sal Mer so waer men bescreuē
rechten of vint. soe moet die ghewoente den
rechte wiken Also dat recht wiset inden boe
ken diemen hiet Instituta daer hi spreect vā
den recht der natueren In den paragrapho.
Ons en Item stat recht is. en dat wert ghe
set doe die luden hem versamelden te wonen
en te beuesten hem en ouerdroeghen met wil
le rozen. sōmighe met redelike rechten Na ge

legghentheyt der stat. wāt sōwaige stede leggē
 op berghen Ander in broeclande ander in bos
 schen Dese en cōnen niet eenreley rechte heb
 ben Mer die wilckuer der stat die sal wesen
 Eerlic moechlic recht tuaedelic en natuerlick
 mitter stede Oec mitter gemeēheyt volboort
 openbaer also dat die wilckuer heymelic nye
 mant en scaden En den lantrecht niet teghē
 en draghe Dit vindestu in decretis inder vier
 der distinctiē In den capittel dat begint Eric
 aū lex . want god is een beghinne alles rech
 tes . daer om wee den genen die een quade ge
 woente op ryset . ofte een quade wilckuer di
 hi dat natuerlike recht mede vercozt . wāt al
 le quaat dat di volghet sal hi verant worden
 inden ytersten vonnisse

Van twee

swerden die god ghelaten heeft inden rechte

2. Twee swerden lyet god in aertrijck om
 te bescermē die kerstenheyt Den paeus
 dat gheestelike . Den keyser dat waerdelyke

Die paeus is oeck ghelet te ryden op enen
 blancken paerde Ende die keyser sal den stel
 ghereep houden dat die sadel niet en wzieget
 Totten teikē dat die paeus mit gheesteliken
 recht niet bedwinghē en mach dat sal die kei
 ser mittē waerliken recht dwinghen gehoor
 saem te sijn Aldus sal oec dat gheestelike ge

welt helpē den waerlikē recht of des noot 3
Item dese twe swaerden sijn als dye idgherē
tot xps seide Heer hier sijn twe swaerde Doe
ātwoerde hi des is genoeg Dese twe swaer
den beteykenen dat gheestelike en dat waer
like recht Dat een hadde sinte peter dz heeft
nu die paeus. Dat ander sinte iohan. dat he
uet nu die keiser. des sal hoer ghewelt onder
scheyden sijn Dat vinstu in decretis die tien
de distinctie Het en mach nyemāt spreken Ic
ben een paep wat is mi om den keyser of om
waerlic recht lotte mā. wetet dz alle canones
laten haer doden mit leges Haddes du decre
tales en decreet ghelesen du en hadden dat n
ghesproken Want die kerstheit is onder des
keyseris ghewout Item men en sal nyemant
wroegen in sinen doot indē gheestelikē recht
dan om twe saken Ten eersten omt gheloue
Ten anderen of hi een ketter waer Dit vint
destu in decretis In cap^o lane Van ses
werelden. ende ses heerlijden hoemē maech
scap wt legghen sal

3. O Kygenes seyt van ses wereldē hi ses du
sent iaren op ghenomē ende dat indē se
uen dusensten iaer die werelt vergaē sal Dit
is teghen augustinus Oeck seyde xps tot si
nen iongheren die stonden vā deser werelt en

7
sijn v niet te weten die mijn vader gheset he-
uet in sijn ghewelt Origenes beghint an adā
die eerste werelt An noe die and. An abrahā
die derde An moyses die vierde An dauid die
vijfte An xpūs begā die sesste Xender seuēder
sijn wi nu sonder seker getal Inder seluer ma-
nieren soe sijn die heerscilde wt ghelept Den
coninc heeft den eersten Die bisscoppen die ā
der Die leen vorsten die derde Sijnt dat si ha-
re leen vanden bisscoppen ontfanghen. Dye
vry heren den vierden. Die scopenbaer luden
den vijften. Eū voer hoer mannen die onder
haer sijn die hebben den sessten Eū ald⁹ salwē
oec die maechschap wt leggē an vj gradē Itē
maechschap is dzier ley als vā gheboerten vā
swagherscap Eū van gheuaderscap Mer die
ghebozē maech neemt erue Eū swaghers mit
gheuaders en sullen niet te samē sittē in ech-
ten. Dit vindestu in decretis Juden xxxvste
distinctie inde derde questie Item suster ende
broeder is dat eerste lit na leges. Mer inden
gheesteliken recht staen si inden āderen lede
Die cretisten cozten die maechschap om dz die
echtscap ter eer versamen sal Itē waer halue
suster of broeder sijn die nemē erfnisse na hoer
re siden Hier ontwiede broeders kīnder dye
staen ghelijc erue te nemen ghelijc halue broe

ders Dyt vndelstu inden Keyne cloet in dat 8
derde boec inden twintichsten artypkel

Hoemen erue deyle n sal

4. **N** Emen twe broeders twe susterē en die
derde een vreemt wif haer kynder sijn
ghelike nae elc des anders erue te heffen also
verre als si nyemāts eyghen en sijn Item een
onghet wlet broeders kynt staet in dat lit vā
den scauderen Dat oems kint inden ellenbo-
ge Gē out ois kint i die hāt After suster kint
inden eersten lede des vinghers en vorder ne-
derwert coemt int lagher lyt Ende die neder-
ste maech comt int nederste lyt naest den na-
ghel Ende inden scruendē lede staet een nagel
dat hpeten naghel maghen Mer wie hem tus-
schen den hoefde ende den naghel naeste tot
maesrippen trecken konnē die nemē dz erue
Item neemt die loen eē wif butē des vaders
consent. ende blijft hi dan onghagoet van sine
vader en sterft die sone daer nae Sijn kynder
nemen erue vāden ouden vader ghelyc haer
omen van eygen goede. dz en mach der doch-
ter kynt niet ghelchien of si een mā neemt bu-
ten horen vader Ende een dochter die binnen
harē huse onbestet is die behout die rede ha-
ue na haerre doot Ende die dochter dpe daer
bestet is die een sal niet mede deylen dan ter

lester doot Mer wes erue hem anders besterft
 dat sullen si te samen deplen. Een wif mach
 met oncupsheyt haers liues haer wiflick eer
 breken. mer haer recht en verliest si daer niet
 mede noch haer goet. Die paep ende die doch
 ter sijn ghelijc na deplbaer erue te nemē ende
 daer of scult te ghelden. mer gheen gheraedē
 sal hi metter dochter deplen. wāt alle ghera
 de hoert des dochters. Item gheraed dat sijn
 wifliker cleder en cleyunnoot. en loe suster of
 broeder ghetwiet en onghetwiet sonder kin
 der. Steruet een vā hē so sellen die ghewiede
 broeders en susters inden erfnisse tasten myt
 eenre hant. en die onghewiede met beide sijn
 hande van eygen erue en van rede goede mer
 alle sijn leen tyns en erfpacht die sal eruē an
 die side daent an quā. Mer wes hy selue cotte
 dat sal hi eruē die oudeste van sijn vaders
 side hi si vol broeder of ghetwiet

Wye gheen recht keiser leen hebben en mo
 ghen ende haer goet nie eruen.

4. O krepel of blinde op stomme of dwer
 ghe noch op lotte en mach gheē leen be
 steruen. ander erue sullen si heffen. dat leen
 heeft sijn rechte swaert waech. Mer heeft hy
 sijn leen ontfæen eer hem misual aen quam hi
 behout sijn leen recht. Op enen malaetschen

man en bekerft leē noch erue. mer wes hi de
fanct eer hē die siecheit an quā dat behout by
Dit vindestu in digestis de verboz obligatōe
lego illud Dit is doch weder datmen den ge-
plaechdē niet meer plaghē en sel. hler omme
sellen si een wōber hebben diese inden weghe
niet laten en sal. Heer eyke seyt neēt een riddi
een horich. of een eyghen mā sijn dochter tot
echte. die kinder sijn echte te lāt recht en n̄ te
leen rechte. Drierley lude kinder die hoer goet
niet en erue op hore erfnamē Ten eerste diet
ryke verradē heeft. En die iaer en dach in des
rykes echt ghestaē heeft. dz is uwzocht goet
Ten derde die sijn seluē dodz. Hier sijn wtghe
schepden kinder binnē haren iaren of dozen.
En of hē yemāt otghinghe in pinē d̄ siecheyt
Ot in radice de bonis wortem lege eorum

Waer om een mā sijn kint onteruē mach.

5. I Nden kepler rechten sijn dertien saken
dat een mā na goods recht sijn soen ot
eruen mach Als in autentica de appellacōibz
pagrapho causas collacōe viij. In den eersten
of een kint sijn vader sloeghe of stiet of worp
Dat ander of hy hem met onrecht onterde
Dat derde of hy hē wzoechde daert hem aen
sijn lūt droeghe. Dat vierde of hi mit rouerni
en ōme gheyt. Dat vyfte of hi na sijn vads

9

Doot raemde Dat selte of hi beslapet sijn stief
moeder of sijn vaders amey. Dat leuende of
hi mit doornach den vader in grote cost ende
last brocht Dat achte of die vader gheuāgen
waer. en die soen hē n̄z lossen en woude D̄z
neghede of die soen sijn vader verbode aelwil
len te gheue Dat tiende of hi eē peutper wor
de. Dat elfte of hi hem verbode sijn dochter
te beraden Dat xij. of die vad̄ sinneloes wor
de. en die soen sijnre niet en achte. Dat lesste
of hi een dief of een ander boes menliche wor
de ende sijn vaders goet ouer half voer by
ghebrocht hadde. soe mach hi na goods recht
sijn goet wel ontgheuen ontmaken en ontcer
uen Anders Sijn daer vier kinder of myn so
moet hi hem derden deel late. en isser meer so
moet hi hē late die helste Ut in autentica no
uissima C de in officio lo testamento

Van scyde man en wif. ende hoe si haer
lijftocht verwerit

5 En wif die van haren man ghesceyden
wert by des mānes wil. si behout hoer
morgē gawe. haer truwelscat die hy hoer gaf
en die vrouwe en sal daer geen scult of ghel
den Dese gauen en mach oeck hoer man niet
vercopen mit haren wille of buten haren wil
le. men salder haer mit recht weder aen hel

pen **Ut in institutis Capitulo quibus maris**
alienare licet **et nō pagpho primo.** Nochtan
mach een vrouwe in vi saken hoer lijft och v-
wercken **Inden eersten of si eyghendom daer**
aen vermaet te hebbē **Ende si mit recht daer**
of ghewiset worde. soe heest lijft beyde verlo-
ren **Dat ander of si onthouther haut of hoer**
teghens des erfnaems danck **Ende of si opē**
haer bouen haren mā tredet als hier voerscre-
uen is dat een wijf met scruplheyt haer goet
niet verwercken en mach dat is gheleyt van
anghemannede wluen. **Dat vierde of si nae**
haers mans leuen stonde **Dat vyfste of si des**
nachts wt bleue hi en veriaghedese **Dat sesste**
of si met vreemden mannen inden baetstouē
gaet teghens haers mannes danc. **Ut in at-**
tenticis daer hy leyt **Ut liceat matris me p-**
agrapho si qualibet collacione vij No sijn oec-
vle saken. daer een man sijn medegawe me-
de verliest dye hem myt sinen wyue gheloeft
was. **Ten eersten of hi sijns wijf doot rame-**
de **Ende of hise mit scruplheyt ouerliecht** **Dz**
**derde of hyle oneerliken wt lenen of verhuē-
ren woude **Dat vierde of hi in sinen huse een**
ander wijf bouē haer hielde. ende hi des niet
laten en woude **Hoe een vrouwe blijft**
use des mannes doot. en van haer ghewade**

6. **D**ie erfnaem moet wel tottet weduwen
 in varen binnē den xxxijē daghe om te
 verwarē dz daer niet verlorē en werde dz hē
 aen ruert anders en sal hi binnen den xxxijē
 daghe gheen ghewelt daer ouer hebben. En
 men sal alre eerst den inghekin haer loen ghel
 den an die tijt dat haer heer sterft Ende men
 salse oec houden tottē dertichten dach op dz
 si hem besaten moeghen Ende willen die erf
 namen soe sullen si vol dienen ende vol loon
 ontsaen En heeft hi hē oeck te veel loens ghe
 gheuē des en sullē si niet weder omme gheuē
 En verlekert men hem haer loen dat moghē
 si van enen iaer bet opten heylighen houden
 dan die erfnamen hem te ontrechten Oer soe
 wie op ghenade dient die mach den erfname
 op ghenade manen. Sterft oeck die knechte
 ofte maghet men betael dye erfnamen vāder
 tijt dat si ghedient hebben Ende nadē xxxijē
 dach salmen met die erfnamen deplen alle va
 rende haue. ende die spise die ouer bleuen is.
 Doert sal die vrouwe die heer ghewade ghe
 uen haers mānes swaert dat beste paert ghe
 sadelt dz beste harnas tot een mans lue Een
 haer bedde mit een laken ende cussen ende eē
 tafelaken. dat is een rechte heer ghewande
 ende wes die vrouwe niet en heeft des en sel

vi

b ij

se niet copen En binnen desen xxxste dach en
salmen mitten rechter daer niet panden Dit
vindestu in autentico rubra Hoeneer
eē kynt tot sine iare comēt. en vā mōberleap

7 **O** dat dicke voer mōbers der kind sijn
en een ander is des kindes erknaem so
sal die mōber alle laer voer die erknaē bewi-
singhe doē voer des kyndes guede Myer is die
mōber seluer erknaem totten kinde so en derf
hi des niet doen Item die kīnder werden sel-
ue mondich drierley wijs Ten eersten als sy-
t walef iaer out sijn. so sijn si mondich tot lee-
recht oec sijn leen te ontfaen en voert te verli-
en Ten anderen mael als si xiiij iaer vol heb-
ben. soe moghen se selue gherede setten. ende
sijn eyghen laten Ten derden mael als si heb-
ben achtien iaer Soe moeghen si haer heerlic-
heyt op laten Dit vindestu in institutis En-
de hi mach te camp verantwoerden als hi xxi
iaer out is en niet eer Item mōbaers sijn dri-
erley wijs. Die eerste is die rechte sweert
maech Die ander wanneer die vier vierdelen
enen anderē doer trouwe kiesen. dese en derf
des kīndes goet niet bewisen. want si hem
mit voerdachticheit ghecozē hebben Ten der-
dē als een heer eē mōber sette den kīnde van
leen recht. ofte dz sijn recht sweert maech n3

11
euen boertich en si Ofte also verre besozuen
si datse die here aen gruyt Dese sijn die crac
ste ende si duert oec om lāgheste . want daer
dicke valscheyt in ghelciet hier om en is si n̄
langher dan tot xij iaer Eñ die mildelste dye
is die crachrichste . want dye tweert maech
mocht wel een doer wesen . dat die alsoe ghe
rozē vāden vier vierdelen n̄ en si . Also inden
xlijste artskel ghelcreuē staet indē kleinē cloet
Hoemen eyghendow gheuen sal

7. **H**Oe en waerme eyghendow gheeft ofte
ontfaet Otmē kennē wil om efs mans
lijf of aen sijn recht des moet die rechter myt
hem seude ghetuuch gheue Oec sullen si sulc
ke lude wesen daer toe besneden dat si oerdel
vinden konnen Item gheen man en tpe hem
aen een ander recht dan hem anghebozen si .
Want verstaet hi sijn recht voerde gherecht
ende tpe hē tot enē anderē recht hi heeft bey
de verlozen Van moniken recht

7. **D**Je paep neemt erue met sinen broeder
en die monic niet Mer worde eē wēsche
ghemonict binnen sinen iaren hy mach bin
nē sinen iaren weder wt gaen . ende hi behout
al sijn recht Mer beghift hem een mā die tot
sinen iaren ghecomen is hi is ledich van leen
recht en vā lantrecht . en sijn here is dat leen
vij b ij

ledich. want hi den heerschilt op gheuer he-
uet. Mer heeft die begheue. a. a. e. e. echt wijf en
wint si hē wt met des heren recht. hi behout
sijn lantrecht. en n. z. sijn leenrecht. Hier op leit
heer eyke. dat die paep deplē mach. dz is erue
en niet leen. Ut in autentica pag. pho. clerici co-
lacōe x^a. Mer om dat die monic die werelt of
ghegaen is en heeftse begheuen. soe is hi ghe-
doot in deser werelt. en hebbē eyghendō ver-
sworen. Alle oerden sijn ghesticht om drie sa-
ken. Dats op ghehoersaemheit knulscheyt en
op armoede. Hier om of een monic selde ic en
mach dese oerden niet houden. dus ofte so. So
mach hem die paeus oerlouen in e. and. cloes-
ter ende verwandelen sijn habijt. Ut in decre-
tis x^{ta} vi ca. l. ap. l. s.

Wie tughen mach. ende van wapē recht

8. En man eruet sijn goet tweerweghen
dat eygen erue aen sijn naeste maechoc
wie hi si. en dē heerschilt op sijn rechte sweert
maech. van dper syden daent hem aentcoemt
daer eruet hi sijn leen. Alle onechte kinder en
nemen gheen erue vandē vader. Noch van die
echte kinden. noch die ander weder van hem.
Item papen monyken en wiuen moeghen tu-
ghen eens kins doep. anders en tughen si nye-
mans scade. Dit vindestu in decretis distinc^o

tlone quarta Capitulo puulo Item nyemant
 en mach tuuch wese an saken die aendē bloe-
 de gaē hi en moet twintich saer out wesen of
 het en is vā gheenre werde Item wiuē en mo-
 ghen gheen tughenis dragen an saken die an
 den liue gaen. Ut in ff de iudicijs lege qui nō
 Item een paep moet antwoerden om drie sa-
 ken an waerlic recht Dat eerste van sijn leen
 Dat āder of hi claghet voer waerlic recht en
 hi daer weder beclaghet wert Ut in distictio-
 ne tercia questione iij Cap^o Cui⁹. Dat derde
 of hi in waerliken abijt met bolen menschen
 omberechtelike beusen worde. Hyper op sept
 meester eyke. dat si noch van twee saken tu-
 ghen moghē. dat is trouwen ende testamētē
 daer si selue bi gheweest hebben dat moghē si
 wel tughen al sijn si maghe ofte gheē Oec tu-
 ghet eē paep eēs kintē doep. en een wijf sijn
 gheboert oftet leuendich ghebozen wert Al-
 so dat mē sijn stemē hozē mach openbaer ouer
 al die camer. soe is dat kint erfnaem vā sijnē
 vader. of hi doot is voer der gheboertē. sterft
 daer nae dat kint dat eruet op sijn moedē Dē
 is te verstaen inden leenrecht mer in erue of
 in andē goet erue te wesen en doet gheen noot
 sijn stemē te hozē des het kenlic is dattet leuē
 in hadde Ut in codice die polf quod certatū

vij

b iij

Alloe vette alst die voer doep ontfangē heeft
Van onechten kinderen.

9 **O**cc dat die keyser karol⁹ die lude gharn
dwinghen woude dat si echte wiue ne-
mē soude Hier o sette hi dat een onecht kynt
gheen erue boeren en soude. met meer swaer-
heiden daer op gheset. Want doe hi die ouer-
lassen metten neder lassen bedwonghen had-
de. doe dwant hi hier mede sijn soudenaer die
hi beleende mitter lassen goet dat si echte wy-
ue molten nemen of haer kind en ontfanghen
gheen leen Oec hebben die leges en canones
di toe ghedruct dz een onecht kint echt werde
mach Te eerste of hi hē toghede voer des key-
sers scaer Ten anderē of die vader die moeder te
echt name Als i codice de nālib⁹ lege librū cū
quis Ten derde of die moeder niet waerdich
en waer. so mach hē die keyser te echt gheuen
söder stryde mit des keylers scaer. mer si sul-
len min leens heffen des daer echte kynd sijn
Van goede te maken in slecten

9 **S**oe wie sijn goet gheuen wil die salt ge-
uen ter wile dattet sijn is Wāt wie sijn
goet gheeft nae sijnre doot als hi des niet la-
gher braken en mach. dye en gheeft sijn goet
niet. mer sijnre eruen goet Dit vindestu in au-
tentica decrypēte et semisse pagrapho. hec nos.

collacione tercia. Item nyemār en mach geuē
 eū houwen. also wie een goet gheuen wil die
 salt vri ouer gheuē. eū nemēt wed i lÿftoche
 of in huerwaer. of het is vā gheenre weerdē
 Nochtant segghen die leges dat een man sÿn
 erue wel gheuē mach in testamēt sonder des
 erknamen wille. des hi hē laet een derdē deel
 sond scult Dit vindestu in autētica. also voer
 scruē is. et in codice de inofficioso testamēto

9 Hoe dat die rechters rechten sullen
 yemant diemen mytter hantichygher
 daet begrÿpt die salmen voer dat ghe-
 recht brenghen eū hem te vonnes setten ende
 rechten. Alsoe salmen oec een vernesten man
 Ende die in des keylers achte met name ghe-
 leyt sÿn. ende die daet myt seuen mannen be-
 tughet waer. Item een hantachtich dat is die
 verliche daet diemen te hant beclaget. die sal
 men te hant rechten. eū niet verborghen la-
 ten So wie sÿn lijf of voet of hant losset dz hi
 verboert heuet die is rechteloes. Ut digestis
 de hÿs q̄ notatur infamia lege p̄mapaḡ qui
 artis Welc rechter doer haet of doer ghÿften
 anders rechte dan van recht behoert ouer den
 rechter loe sal dat recht gaen het si aen rech-
 tinghe ofte verlossinge Dit staet in libro secu-
 do articulo xiiij^o paḡ codicis. Ende doedestu
 ix

enen also als voerscreuē is die verliet sijns
sels siele Wāt soe wie enē aldus doer hat of
doer ghiften doet die doot hē seluē Eū so wie
hem seluē doot die is verlorē Also in decretis
xxij causa q̄stione v^o cap^o placuit scaet Wāt
also die rechter rechtet ouer den menschen al
so rechtet god ouer dien rechter Soe wie des
nachtes cozen steelt hy verdient der galghen
op dattz drie scellinge waerdich si Steelt hūt
des daghes het gaet hē an sijn hals Mer wes
een wech waerdich man coern opten lande
mit sinen paerden etet enē niet of en voert die
ghelde die scade na waerden. en die sijn d̄ me
de quijt Ut in speculo saxonis articulo xcix^o.

Van onrechten aenuāghe

10 Soe wie een āders vee mit sinen vee i s̄
weyde drijft. en des eersten morgēs we
der wt. hi bliuet sond̄ scade des hy dat vee n̄
en verlake. of wie eēs mans ripe coern sniet
of also dat hy meent dat sijn si of sijns heren
daer hi mede dient hy bliuet sonder ghebreck
des hi niet of en voere vāden lande Ende oec
volcomen si aen sijn recht Dusdanige indrijft
te heyt ene waen diemen niet lichtelijc en ge
louet Heer epke seyt ghelijckemen enen paep
niet en ghelouet die met enen vrezenden iue
ghelijcken wiue in woent hoe wel dat hi seit
d̄ hi mit haer n̄ en misdoet Ut extra de coha

14

biacione clericoru et mulieru Cap^o si quis pia
Soe wie hoer goede recht mit dieften of m^r
roue verwrocht hebben. en worde si daer nae
met dieften of mit rouen betuucht. die en mo
ghen hē mit horen zet niet meer onsculdighē
mer si sullen van drien hebbē die coer. dz hāt
pser te draghen. of een wellēde ketel sijn hāt
in te steken tot: en ellenboghe toe Of mit enē
camp hem te verwerē Ut in speculo saxonis
Capitulo xxiiij

Van papen ende ioden recht

10 **P**Apē en iode die haer vriheyt ghenietē
willen. die en sullen wt haer regel nyet
gaen Gaen si daer wt. men rechtse gelijc enē
anderen mensche Want alsoe die papen vze
de gheboden is vanden paeus. alsoe is den io
den vrede gheboden vanden keyser. Want si
wonē onder des keyseris tribuyt also god die
ioden ghestroeyt heeft in allen eynde der we
relt om ghetughenisse van horen ouden son
den. Jnden eersten en sullen si gheen tauerne
op houden. noch daer in gaen. Ten anderen
mael soen sullen si niet draghen clederen die
bestaghen of die ghestreyt sijn. Ten derden
mael. soe en sullen si swaerde noch wapē dra
ghen. Ten vierden en sullen si mitten leken
kersten nyet dobbelen noch onnutte boeck-

werck doen Ten vyftē en sullen ſi gheē waer
lic pacht boeren Ten ſeften en ſellen ſi onghe
teykent nie t gaen die papē ſellē beſcozen we
ſen en ſellen alſulc teyken hebben als hem be
ſcheyden is Ten ſeuēden en ſullen die papen
gheue vrede iochdelike wiuē in hare hulen
hebben noch met hem wonen Item die ioden
verbietmen noch tienderley ſtucken. In den
eerſten verbietmen hē dat ſi nyemant predi
kē ſullen tot hore onghelouen. Ten anderen
of hy enē anderen ghedoyede iode beſcaemde
mit werpen ſpurwen of ſtempelic aen greep
Ten derden of hi een kerstē vrouwe bellaeyt
welc hi doet van deſen men ſal hem barnen.
Ten vierden en ſullen ſi kerſten knechten of
maechden in haren huſe hebbē. heeft hi ſlauē
of verwochte luden of eyghen kerstē geroft
men ſalſe hem nemē ende geuen hem voer elc
ken twalef ſcellinghen Hier voer mach hem
die rechter behouden of vzi laten of hy wil.
De extra de iudeis. Cap^o pñti capitulo tem
pore 3 capitulo multozū Ten vyftē mael en
ſal gheen ioden tugheniſſe gheuen ouer enen
kerſten Ten ſeften en ſal gheen kerſten mede
rlyn ontfaen van enen iode noch ſijn leringen
nae volghen Ten ſeuendē en ſellen ſi een goe
den vrydaghe wt haren huſe nyet gaennoch

doeren noch veynster open houden Te achte
 so en sellen si m̄ x̄p̄z niet etē. dat is mettē ker
 sten. noch kersten mitren iode. mer mittē he
 den moeten die kersten wel eten Dat neghe
 de is. dat gheen kersten op enighe ioede testa
 ment noch ghift beletten en mach in sijn lest
 dat stedicheyt hebben sal Ten lesten soe moe
 ten alle ioden ketteren en heyden alle kepler
 like leen ontberen en si en mogē oec hare wy
 ue niet lijftochten Mer laet een kersten eny
 ghe iode doot. of een iode een kersten mē rech
 tet heyde ghelijc. wāt si hebben des keplers
 vrede ghebroken Dese vrede verwert hem io
 sephus an den kepler. vespasiaen. doe hy tit
 anen loen ghelont makede vander gichten.
 Et extra de iudicijs cap^o quia sup hys et ca
 pitulo nulli vt habet^r Codice de iudeis et celi
 cole lege nullus Ende voert alle ghewelt dat
 hem ghelciet salmen hem rechten ghelijc enē
 kersten

Van dienst knechten

11. **H**Eft een mā een loen of een knecht dye
 hi comenscap beueelt of tauernen te hou
 dē. ende of hi hem oec sijn seghel beuelet wes
 si dan daer in doe dat moet die here of die ou
 ders houden ende daer voer antwoerdē Et
 in institutis libro iij^o qui cum eo qui aliena
 p̄tate negociū gestū eē d^r pabolo exercitoria

Want verweruen si nutscap dat willen si ge
nieten. hier om moetē si dat ander wachtēde
sijn Ja of een knecht geuāghē worde in sijns
heren dienst. hoe hoghe waer hē sijn heer scul
dich te lossen Sommighe legghē na diē dats
die heer vermochte. Heer eyke seyt neen dat
waer onrecht. wāt so worden die vrye knech
ten op haers heren goet ghescat. Soe mocht
mē also lief enē vrien knecht vanghen als sijn
heer Hier om soe sallen die here lossen na sijn
knechts goet en niet na sijns heren goet Wāt
vriheyt gaet bouen alle goet W at helpt den
onvrien sijn goet als hi des niet ghebrukē en
mach Ut in digestis de regulis iuris. lege li
bertas Item gheen mā en is sculdich voer sijn
knecht te antwoerden vorder dan sijn loē dz
men hem sculdich is hi en worde borch. ver
drikt die heer sijn knecht hy sal hem vol loen
gheuen. mer ontgaet die knecht sinē heer mit
wille hi sal sijn heer alsoe veel pennighen ghe
uen als hi verdient soude hebbē. ende heeft hi
wat vā sijn loen ontfaen dat sal hi t weuout
weder gheuen. Mer neemt die knecht een eche
wijf. of is hem wōberscap aen bestozuen van
enē kynde mē gheeft hem sijn loen na sijn tyt
En mes die here sijn knecht hiet doē des is hi
so sculdich of hyt selue dede. vt i digestis lib.

nono rubrica de uxorialibus actionib⁹ lege ij
Homen lyf en goet beide verwerckē mach

12

SOe wyse sijn lyf verboert sijn erknamen
nemē sijn goet en sijn erue. sond die iaer
en dach in des keplers echte ghelept sijn Ten
anderen lo wie onghelouich wort of kettere
want heidē noch iodē en erue op gheen kerstē
mēschen En soe wie ketter is die is onghelo-
uich. en onghelouich staen ghelyc heydē en so-
den Ten derde die hē seluen vanden liue doē
Hie sijn butē bisinnighe lude. en kinder bin-
nen hare iare. en of hem een mensche in pyne
in sijnre stecten ontghinghe Die ander en sel
men op gheen kerchof grauen noch niet voer
blodi *De in decretis xxiij ca ca. lib. tu dixisti*
Mer heuet hi eens anders goet onder des en
mach hi niet verwercken **O**ec staen hier bus-
ten die kinder die onghedoopt bliuen binnen
der vrouwen kint bedde. die nemen erue en
gheue also verre als si leuen op aerden ontfa-
ghen hebben en openbaer geluyt scrypē mach
mē des volcomē hore als recht is die leges set-
ten die vrouwe crachters. en die si mit cracht
otkuert die ubuerē lyf en goet. en hi en mach
haer oec n: te echt nemē *Ut in codice de raptori-
bus vginū. lege unica in fine. Ut in autentica
rubrica de raptorik⁹ mulier pag. p. colla. 2e*

En haer mede hulpers salmi othoelde Doer
alle ander ondadighe lude ofte dieue die haer
lijf verwercken dpe erfnaem neemt dat goet
En nz die rechter. Heer eyke leit dit is ee nut
artikel in des keisers rechte. wat mochte die
rechters dat goet hebben waneer die ma ghe
recht waer Och hoe soudet sōht gestelt wer
den op dat hē dat goet werden mochte voer
waer dat sijn crōmers en niet rechters
Hoe een man dat vonnisse vten sal

13. **C**onstantinus die eerste kercken kepler sei
de O du rechters wes gherechtich in dz
gherechte goods Want god set in dier tijt ee
stadich gerecht ouer di. wat du ouer ene and
rechtes Et codice de iudicis lege et in nou
Du rechter du selte di beware voer vierstue
kē Doet gheē drecht doer vruchten doer haer
doer lief. noch doer gaue. Die rechter en sal
oec gheē nye recht op risen tegē bescreuē kep
ler recht Oec en sal hi gheē oerdel wylē mer
hi salt enen anderen vraghen O du oerdel vi
der en wil di seluer niet betrouwē snelle oer
del te vindē. alstu dat bescreuē nz wel en weete
ste ouer lijflic ofte goet. ondoeket aden vroe
de. en vret dijn oerdel met staden En waneer
du des vzoet biste so en maect gheē låger ver
heyt Wat d misual of coet. want langhe ver

317
treck soeket menighen raet En wert yemāt
bedrogē bl dñn v̄trec voer gode salstu dē sca-
de rechtē. wāt die bōse werdē v̄lost mit lāge
v̄trec. en̄ mit ghiftē maectmē plaetse voerdē
rechtter an die sīde der ongherechtigheit Soe
wie ond̄ vonnisse staet ouer tijt wert hi v̄slu-
mich an sijn recht mit onlucke dat hy niet te
tīde en quā d̄ dz̄tet hē mit ghiftē d̄ v̄allcheit
wert en̄ had hi recht tot s̄p̄ goet d̄ hi d̄ rech-
te om stōt en̄ v̄slumich wert voer god salt die
oerdel vinder geldē en̄ alle d̄ye gheē die daer
toe reyde d̄z̄mē t̄fōnisse niet en vte doemē des
vroet was of h̄yt ouer ghesette tijt ond̄ h̄elt
Oec en sal die rechtter geē oerdel sceldē vā sul-
kē boetē en̄ brokē als mē hē toe wyllet sal hy
te vrede sijn. wāt hē behoert w̄jsheit toe Vt
institutis in p̄hemio paḡ. l̄i^a Et in autenti-
ca de iudicib⁹ paḡ. p̄mo collaci^o. p̄ma En̄
alle die gheē poertter noch in woenre en is die
salmē ouertogen recht doē. dit is alsoemē die
inwoenres rechtter op xiiij nacht so sal mē die
buten laten vonnisse op dwers nacht

Vā dienē en̄ hoement vā rouē rechten sal.

13. En rechtter en is n̄z̄ barmhartich die enē
bolen verlost. en̄ laet hē leuē. en̄ dat hy
dan bōser wert Ende doet meerre quaet d̄ dz̄
sijn boelheit d̄gherecht bleef Ic dode enē bōse

eñ bedwinghe menighe mit sinē pinen Eñ ic
oufter me mi ouer den ghenen die hi onsculde
like moerde of rouede cracht dede Die lerers
legghen du soudeste vergeuē op dat god di v
gheue. Dit glolet mē aldus du selste v gheue
doer god dat an di mischpet. mer niet dz a go
de mischpet. wāt wāneer du recht rechtes so
wort goods toorn gelest. eñ god en rechtz vā
dier misdoet nz meer. Eñ wāneer du niet en
rechtes so wert hi toornich bistu eē rechter of
is di vōnisse beuolē so vneem dz hier gescreuē
staet Men sal dē dief hāgen. eñ goods wege
eñ stratē gheweldeliken vzi houden. eñ du en
salste di den ouerdadighen niet of biddē copē
of nemen laten Dit vindestu bescreuen in de
cretis Int iij ca. indē xxiijste vrage d̄ staet Jul
tū ē in digestis lib^o p^o In codice de officio pre
sidis lege obleruā dū Item men sal dye dief tē
aen s̄en in iij manieren. waer si ghesriet is bi
nacht of bi daghe in gods huse of v̄ buten eñ
die grootheyt d̄ dief ten. eñ des dief iare. wes
beneden drie scellighe is dat salmen rechte te
huut eñ te haer. eñ dz in gods huse ghesriet
dats t̄weuout bouē alle salstu aenslē oft hem
noot dede. eñ o't h̄yt meer geplegē heeft Mer
steelt hi des gheen noot en dede eñ heeft s̄ijn
saren. eñ meer gheplegen du salstē rechte Jtē

ellick scellinghe is anderhalf coninc tornois
 en xlvij scelling sy ee merc siluers Welc rech
 ter enē oodadighē n̄ en recht die is sijnre boes
 heit mede sculdich En voert alle die boesheit
 die hi d̄ na bedyft die comt opten rechter v̄
 lossen hi enen bosen anderwerue So en sal mē
 sijn rechts n̄ meer verloeken Noch nyemāt
 is sculdich voer hē te recht te staen op dat mē
 des met recht op hē voltonē mach Verlost hi
 noch enē om pēninghen of ā gauē die rechter
 sal met recht liden allent dat die mildadighē
 gheleden soude hebben Dit vindestu in codice

Vanden roueren

Oe wie enen roeuer goet of iaghet dat
 hi in eē āder prouinci gheroekt heeft die
 sal dē derde penninc hebbē vāden gheroelden
 goede En die rechter die twee deel also verre
 als daer nyemant op en volghe Mer volghet
 pemāt nae op dat goet die mā heeft sijn goet
 weder met recht. want die rechter en heelt ā
 gheen gheroekt goet niet die dief of die rouer
 en si eerst gherecht ant lijf. mer heeft h̄yt ghe
 roekt inden seluen recht. en wertet dē rouer
 weder of gheslaghet men gheuet hem weder
 diet sijn was. Item wie wat op een mercte
 copet dye sal dat ghelt ter stont bereyden of
 die rechter selt gheue Vā vee en vā beeste

xliij

c ij

14. **G**heen mā en mach sijn lijf verwerken ā
een vee en beest. hier is weder Wāt daer
is ghelcreuen Soe wie een vee steelt die ver-
werket sijn lijf. Dit gloslet men aldus Soe
wie een vee steelt die brucket niet teghen dat
vee. mer teghen den ghenen diet sijn is Si q̄s
apuerit cisternā & foderit et ā cooperuerit eā
reciditq; bos & asin⁹ in eā dñs cisterne reddz p̄
ciū iumētoz qd̄ āt mortuū fuerit ipi⁹ erit. vt
hē^r infra i ca^o. vādē rechtē die god gelet heeft
Ende so wie den mensche brucket die sal mit
ter menscheit beteren Wāt god heuet dē mē-
schen bouē allen beestē ghelet Vt supra libro
ij^o articulo 1° & infra dñs cā ius nāle et in istitu-
tis de rerū diuisione paḡpho serle. Mer laet
hijt om haet hi sal den rechter wedden en sijn
weddeghelt gheue dē genē diet vee sijn was
Van echtescap te houden

15. **S**oe wie een wijf neemt onwetende dye
hi mitten recht niet hebben en mach. en
werdē si daer na gelschepdē mit des herē rech-
te en bliuē daer kinder of ten scaet dē kindere
aen haer recht nyet die voer der schepdinghe
onrfanghen sijn ende ghebozen. mer sijn si o-
uerhoerich soe dat si niet en scheiden dā voerē
en wintā gheē echte kinder Jrem in vier ma-
nieren so machmē een ghetronde wijf nemē

die een moet men na alle recht behouden dye
 ander moghen scheidten of si willen Die der
 de en moghen niet recht niet te samen bliuen
 Die vierde en moeten malkander niet hebbe
 Itē die eerste sijn luden die wettelic te samen
 comen alme van recht sal dye en machme vā
 recht niet scheidten Die āder diemen scheidz
 of eē vā beyde wil. dit is drier ley wijs. Ten
 eersten of eē tot echte ghedwōghē worde Tē
 anderē of een inder echtē onghelouich worde
 Alsoe inder scheidtinghe der kersten. en d' hey
 den wel ghesiet dat sommighe kerstē wel o
 uer gaen en werden heyden. oeck werdē hey
 den dicke kersten Ten derden of een bedzogē
 worde inder personen. also dat men hē eē lo
 uede ende brocht hem des auons eē ander die
 hi trouwede Alsoe iacob den heylighen patri
 arck gheschpede van laban sine oem Also i ge
 nesis ghescreuē staet. dese moghē scheidē Tē eer
 sten dat sijn openbaer maken sonder meer by
 malkāderē te comē Mer wert yemat bedzogē
 ofte totter echte ghedwongē en comē si daer
 nae willich by malkāderen si moetē ewich te
 samē bliuē. die derde en mogē niet te samē bli
 uē drierley wijs Tē eerste die gheē diet beno
 mē wert. also dz hi echtes recht nyet doen en
 mochte Ten āderen of een mā betouert wor

de en si dat ghedaen hadde of doen doen Ten
derde of ee onwetede ee ongelouich wijf nae
Of man nae dese sceyden ganselic beide echte
en bedde en si moge he veraderen of si willen
Ander sijne die sceyde dat bed en niet die ech
te Ten eersten of een wijf vri onwetende ees
andis eyge ma nae Ten anderde of ee oncuysch
eit opbaer sijn echte brake Also dat ee ma ee
and tot sine wijf i haelde of openbaer bl late
des ghelyc of sijn wijf opbaer ouer treet Te
derde of een des andis doot raede Te vierden
of een wt gheset wort va lalarie dese mach
me sceyde mer hare gheen en sal he veraderde
alsoe langhe als si beyde leuen Item ander sy
re die licht wel bleue mer si en moeten malca
der niet hebben als inden leuenden lede mal
canders mage of swaghers sijn en die rechte
geuaders sijn inder doepen of die hoer echte
of repnicheyt met rechte verloeft hebben Die
vindestu in xxvijste distinctie in canone inder
eerster quest i pma ca? xij? hier op soe segghē
die canones die aldus een wijf onwetede ne
met die kinder bliuen doch echte al worden
die ouders ghelcheyden want si werden van
echte lude ghewonnen Et extra qui filij sine
legittimi capitulo hoc Item hier heeft keys
ser haerla een ander goet artikel by ghesz Sa

20

wie sijn echte wijf doot gheslaghen ende ghe
doot heeft die en mach gheē wijf daer na tot
echt nemē en naem hi daer na eē wijf die kin
der die hi bi haer wōue sijn echteloes en rech
teloes Item enich man die hē keerde vā sinen
wiue dye hy na rechte wel houden mach om
dat hise hatende wert En wint hi kinder by
enen anderen wiue die hi sijn goet gheue wil
ende heeft hi enen soen bi sinen voerste wyue
die gauē en helpt niet die hi den na kinderē
gat die vorste soen sal dubbel goet hebbē vā
sijns vaders erfnisse en dat vorste wijf rentē
bi te leuen De in deutronomio ca.° vicefimo
Wat oordel men niet weer roepē
en mach

16. **V**ier oerdelen sijnt diemē voer den rijc n3
scheyden en mach Oeck en salmen se bu
ten den bisdom marcke of grauelcap niet soe
ken Indē eersten der stedē willecuer mer dye
sal alsoe redelijck wesen ende alsoe open sijn
wiltter ganster meenheyt ouergheromen dz si
nyemant en bedziefghen ende oeck die keyser
niet teghen en draghe Dat ander is die on
der enen waterdijc sitten die moeghen myt
ter meenheyt die daer in horen en bi consent
des rechters willecueren maken dye dijken
te maken ende te houden daer sy hem mede

dwinghen tatter meene nutheyt op dat dye
een die and niet en verderue Dat darde dz is
moerlant Dit sette die heylighe keyser iustini
aen om dz hē dese neder lassen lande onbekēt
warē · mer waer die wille · uerē also hoge op
tē dīck dat een mā al sijn goet d mede verlore
dz dē dē dīc gelegē waer Sijn leē goet en ver
liest hi nē · wāt leen is loudie d r idder scap **U**
in decretis questione pma ca^o Jus militare
Ende die heer verloer sijn opghendom en des
rijc · dienst mitten leen dat en mach niet sijn
Mer hi verlore alle ander erue dz onder dpen
dīck gheleggen waer · het en benaē hem wet
telike noot dat hi tot dien dīck nyet comē en
ronde Ende soe wie een dīck myt wille doer
steect die salmen daer op palen of brandē En
alle die ghene die daer toe radē ewelic verdzi
uen wt dier graefscaphildom of marck Item
soe wat aerde dat water een aen · werpet of
veen dat hem aendzīft dat is sijn of driuet hē
of hi heuet die scade **Ut ff de acquirendo itez**
dominio lege de ea pag^o pho p^o terra Mer wes
goet dat hem ondzīft mitter aerden dat ne
me hi of **Tē vierdē en salmē gheē oerdel **sceldē****
of wed roepē dat eē aē sijn līf gaet also verre
als vī · mānen dat beschepden biden rechter
mit enen waren oerdel · ende dattet lude sijn

die oerdel vjnden kunnen Alle vryheiden en
 pzeuilegien die den luden ghegheue wert die
 vergaet mitten luden. Ut ff de regulis iuris
 lege beracius. Mer wes den landen of steden
 ghegeuen wert dat duert ewich ten waer sa
 ke dat daer iaertael an gelet waer Ut xvi ca
 questioe p^a ca^o huic e Ut codice xxij questione
 p^{ma} capitulo huic e Item oec en mach gheen
 man een oerdel beroepen dat hi ouer enen a
 derē voer recht ghewiset heeft al heeft hijt al
 ongherechtig ghewiset Ut supra inden stey
 nen cloet libro primo capitulo vi Des ghelijc
 salmen staende houden alle soenen die men be
 loent heeft. En alle oerurēde diemen doet si
 comen van recht of van onrecht Oec salmen
 kennen om gheen gherechte weer van een be
 litte ees goedes Ende om twydracht vā wo
 erde die voer tgherecht gheschten Dit salmē
 vten sonder vorst der wilen dat dat gherechte
 in ghedachten heeft Ende eer die oerscalt sijn
 laet daer onder stroeyt Sich of die kenninge
 gheuorst wert En gheuiel daer verflumenisse
 in bi liefte bi haet of bi vergetenisse ouermits
 langhe vertreck dat sal haer siel beclaghen in
 der ewicheyt ende voer god sallent die rech
 ters rechten Want dat vonnis is goods

Van ander lude lant teeren

xviij

Je wetende eens anders lant eert die u
lieset sijn arbeit ende sijn cost·mer heeft
hi onwetēde gedaen hi behout sijn arbeit en
sijn saet En soe wie wetende saept of eert lat
dat hē met recht ondeyft is· en hē vrede daer
of gebodē si het gaet hem an sijn lūt En dzyft
een man sijn beesten met wille op eens anders
gras of coern hi sal met recht den scade ghe-
den myt drie scellinghen ende nochtā dē rech-
ter boeten gheuen Mer ist onwetende hi gel-
de den scade bi sijn buer ghenoten Want wes
scade ghesiet is mit willen dye hindert meer
dan onwetende Ut ff de regul iur is lege nō
videtur Item soe wye sijn coeren buten staen
laet ouertijt daert omhebezet oft ōbeheint is
die derf ouer gheē scade clagen Al wertet hē
of ghegeten of vertredē Want een yghelijc
sal sijn selfs hinder scutten Ut in digestis re-
gulis iuris lege nō videt^r Dits lamberti int
neder sallen lant Item soe wes een man tym-
mert op eē erue dat hi in pacht heeft dz mach
hi ende sijn erfghenaem wel of breken Wan-
neer sijn pacht wt is Mer wes hy heeft ghe-
tymmert of ghepoot van des lant herē hout
dat blijft daer op· mer ist ghepoot van sijn
selfs hout ende wils die lant here niet lossen
hi houde dat of kuyes hoghe vander aerden

22

maef dat tymer ende melken salmen gelden bi
den buernoten Item dit is te weten van op-
gaende wilghen · mer poot wilghen salmen
dat haer of houwen eū niet dz selue hout we
dien op vter aerden staen die salmen ghelden
of ophoude als bescreuen rechten legghē Eū
dit is die gewoent int sticht van vtrecht Dit
vindestu in institutis de rez diuiskoe pagpho
cū in suo · Item waer dat enich man van een
erf rumede eū daer op knoopt willighen staē
de hadde die molken ten minsten drie iaer out
welen of hi molste laten staen ongheknoopt
Ten waer dat hise seluer ghepoot had Jte so
wie wegghen waert mit sinen waghē of mit
sinen beesten of vee ouer een ghe wonnen lāt
die waghē sal gheuen van elc radt een pen-
ninch · nochtan sellen si den scade gheldē of di
coern op staet Hier mach die lāt saet wel voer
panden · weren si dat pant weder recht · men
besette mitten gherecht dan sellen si beteren
dat ghericht mit drie scellinge · eū sellen doch
pāts recht doē Item elc scelling is anderhalf
conincs · tornois ende twalef penningen ma-
ken enen scelling hier op gheeft elc radt eē pē
ninc · ende elc vee ofte beeste enē haluē pēninc
Et i speculo saxonū ca^o xcij. Vā dieflic goet
xviij

En man die sijn lijf verweret mit dief-
ten en vint men dieflic goet of roef goet
ond hē dat sal dpe rechter houdē iaer en dach
coemt daer binnen niemāt so is dat goet des
rechters · wāt gheen mā en mach des āders
goet verwerken Mer vltmē ond enē mā dief
lic goet dz hi gecoft heeft op eēre vyper marct
en hi en weet teghen wyen of sinen weert te
wisen die dat kenlic is · so heeft die roper sijn
pēninghē verlorē also verre als die ghene die
hē des goets onderwint opten heilighē selue
houden derf dat dat selue goet hem of ghero
uet of ghestolen si · mer mach die ghene dietō
der heeft nomē enē mā vā wyen hūt cofte en
sinen weert · so is hi naerre dat goet te houdē
dan diet ghestolen is

Wat lude inden recht niet sitten en sullen
Heen mā en bewynde hem inden recht
te sitten en vonnisse te vpyndē hi en wyl
hē seluē verdoemē · hi en hebbe dese vier pun-
ten in hem seluen Ten eerst en dat hi hē rech-
tes verstaet Ten anderen dat hy hem seluen
rechtuærdich kenne op dat hy mitter ghye-
richeyt hem seluē niet en bedrieghe Want dz
recht is heyligh ende barmhertigher dan wy
sijn · Ten derden soe sal hy ghelyck horen op
beyden siden ende lijke rechten · redē om redē

Ten vierden dat hi in sijn toorn niet en oerdel
 Of in decretis xl questioē sū ca. pra In di
 gestis de officio pzedis lege obseruādū haer
 sinen sullen ledich wesen van wercke en ge
 leert in wylsheyden Alsoe ecclesiasticus scrjft
 ende seyt Ghi rechters welet aēdachtich des
 heren oerdel . want alsoe salt ouer dy sijn .
 Mjn walt ghiskeren . djn ist huden . bescriue
 wylsheyt inden tiden des ledicheyt op dattu
 daer mede veruult werdes . Die die ploech
 hout die driuet die ollen mitter garden ende
 hi wandert in haren wercken . ende sijn ver
 tellen is inder stier kinderen . ende sijn wakē
 is inder cnepen bassen Die daer pictuert ende
 groueert menighe tepkene . sine naersticheyt
 is meniuoudicheyt d pictuer . hi sal sijn herte
 g heuen in ghelikenisse der picturen ende wa
 kende so voldoet hi sijn werck . Aldus is oeck
 die yser smit sitten neuen dat aenbeelt merc
 kende dat werck vanden yser . die hetten vādē
 plere verharnt sijn vleysende hi arbeyt inder
 hetten vanden fornacen dat gheluyt vanden
 hameren sullen sijn ozen vernyen . Aldus als
 die pottemaker is sittende in sinē wercke mit
 sinen voeten keert hjt wpel ende al sijn naer
 sticheyt is in sijn werck Aldus soe is oec elck
 tymerman die meester is in sijn werck en elck

hoept in sinen handen en̄ elc is wijs in sijn a-
bocht. Sonder dese en sichte mē een stat niet
mer si en sullen niet sittē in eēs rechters stoel
Want si en moghen die ordinantie des von-
nisse niet verstaen. wāt haer wijsheyt leyt in
haer ambocht. en̄ haer dencken op haer werc
vintmen dese sitten in eens rechters stoel dat
sal haer siel beclaghen dan inden alren hogel-
te Dit vindestu in ecclesiastico inden xxxvij
sten capittel Voert alle die ghene die rechte-
loes sijn dpe en sullen inden recht nyet sitten
noch vonnes ouer nyemant wysen ende alle
die in onrechten ghebozen sijn Dt in codice de
postulande l iudicem. Item die rechters ende
screpen sullen verstaedel sijn ende gheleert sijn
haer arbept sal doechsam inden recht wesen
Ende wanneer si rechten sullen onder des rō
ban dat is ouer eens mans lijf so sullen si dpe
oerdele vten met bloeten hoefden tot een rey-
ken dat hi nae goods beelde ghescrepen sy en
de dz hi gheē recht met onrecht en ouerdecke
Item si sullen bloete handen hebben tot enen
reyken dat hi daer gheen gaue of en heeft en
de dat hi die daet nye ghedaen en heeft Wāt
het waer grote onrecht dat een dief den ande-
ren veroerdelen soude Item hy sal dpe hoy-
ke op sijn scouderen slaen alsoe dat hi om lief

te noch om hate en wylse. wāt alsoe dye hopen
ke bedect des mans lijf. alsoe bedect die liefke
die gherechticheyt **Van ghetughe**

Jensl mānen des rīcs. rechters en sculseten die den rīke hulde besworē hebbē die mogē voer den rīc wel oerdel vīnden en tuuch draghen sonder op enen scepen vā vriē alst hem an sijn lijf leit of gaet nochtan en sal nyemant tughenisse draghen hi en wert daer toe gheboden. oeck sal hi eerst sweeren dat hi recht tuge Als staet in codice de testibus lege iuris iurandi in questione ix ca. Item waert dat yemant ghetuuch doē woude desnachts so salmen drie lichten ontsteken āders en waere die ghetughenisse van gheenre waerdē Ja of die tughe wt waren salmen se dan te tuge dwinzhen Ic segghe neen inden lantrecht en salmen nyemant te tughe dwinzhen die binne dē recht niet en sijn ten si dat beyde die partyen een yschende sijn. en mens butē hem ny verlyken en mach. āders sellen die omelaten tughe draghen om die rechte weer en om saken die onder tuuch staē. en so wie in drecht valt die ghelde die cost Als staet in rīij qstioē ij. cap. cū quali hereticus Beter is dat ghetughe vā drie herue mānen dan van hondert bose men sal der tughen eerbaerheyt aen sē

eñ niet haer mäticheyt **Ut exta de testib⁹ ca-
pitulo ij viam** Die leges eñ canones seggen
Dat die naeste maghe wel tuge dragē mach
vierley wijs Ten eerste in sijnre gheboorten
eñ doopsel Ten āderen i sijnre echte Ten der
den in sijn testamen **Ut in digestis lege de tes-
tamētis q̄ testamēto** Ten vierden moghen si
tughen gods recht eñ āders niet. d̄ hi sijn sa-
ken mede volkonē mochte. voert sellen ghelli-
ke mā tughen. sond̄ kempe eñ keuits kñnder
dat sijn ouerwōnē basterdē. dieue roeuer lot
te veroude ludē. ouerhorighe lude. menedige
eñ peutier toeuenaer valschers wzoegers. of
die enighe deser saken af ghecoht heeft of v̄-
soet **Oec alle die haer stief dochter suster stief
moedi of swager beslaept die sijn alle rechte-
loes Ut i decretis ca. 6°** Dā burch recht

En en sal gheen borch wedi op tȳmeren
die om ghewelt neder gheworpē is bu-
ten des rȳcs oerlot **Oec en sal mē gheē merct
legghen op eenre mylen nae een ander merct
Men sal oec gheen nye borch maken noch dor-
pe velken buten des rȳcx oerlot. dā men mach
wel veste eñ grauē alsoe diep allmen mit een
spade op setten mach sōder schemel op te staē
eñ metselen ij teghel steē dicke. eñ ij steyge
ren hoech ende bewercken sijn hof mit tunen**

eñ mit staken also hoech als hi op reikē mach
 sittēde op enē oze Tinnē noch borchwaer en
 sal hi daer aen werken. mer waert een burch
 of ghebozokē mit ghewelt eñ mit ongherechte
 of is hū mit onlücke vergaen of verbzant die
 machmen weder op maken sonder oerlot des
 rýcs *De sup libro 2.º articulo xxi. 7 in digestis
 de regulis iuris lege domū*

Hoe een rechter sweren sal

Oe wie tot rechters gecoren werdē eñ
 in een rechters stoel gaen sittē die sullē
 aldus sweren. Ic swere biden almachtighen
 god. ende bi sinen eenghebozen soen onse here
 ihū xpm eñ bi maria sijne moeder. Eñ biden
 heplighen ewangeliū die ic in minen hant heb
 be eñ biden enghelen michael ende gabriel dat
 ic sal houden een rechtuaerdich dienst. soe mi
 dat van des heren ghenaden beuolen is. Eñ ic
 swere oec dat ic dit ambocht ontfa sond gaut
 of nydinghen eñ dat ic voer staen sal des rýcs
 recht des en sal ic niet latē o lief o haet noch
 o ghiften. Ic sweer dat ic niemāt wt den rech
 ten weghē stuerē en sal. Ic sweer dat ic in allē
 rechtē ghelyc sijn sal ende alle bzueken ghelyc
 vorderē sel. Ic sweer dat ic alle rechtē in recht
 houdē sal. eñ sal den onrechtē haer bescreuen
 pijn toe voeghen eñ ist dat ic dit breeck so gae

voer mi dat ewighe ghericht mit iudas liden
Oec soe moet mi toe comē iorÿs sierte en ouer
mi sal gaē dat waerlike oerdel dat teghen al
le valsche gherechters gheset is Ja oft hi ald9
niet en swoer Hier op segghen karolus ende
meester eyke. al en sweert hi voer die mensch
eyt niet. so heuet hÿ doch voer god aldus ghe
sworē Want desen eet behoert tot eens rech
ters stoel. hi si vraghet der vonnisse ofte wij
ser Dit staet in autentica. Ut iurandū qđ
prestatur ab hÿs collacione ij. Itē dit is oeck
een eet een man sijn leen here. ende een monic
share oerden. hi sweert of sweert niet Oer vo
re god so heuet hi gesworē Doert so en mach
nyemāt een ampt buerē noch scout noch rech
ter wesen hÿ en si een vry man en echt ghebo
ren en ghegoet inden seluē lande. die vzeemde
bode sal hebben ten minsten drie hoeue lants
ofte meer.

Van vanckenissen ende van loften

Anneer een man in openbaer vreten in
vāckenissen coemt welc eetstat hi eerst
sweert die is hi sculdich te houdē Sweert hy
daer na meer eetstad om vzesen om anrte vā
sijn lÿf dier wilen hi in vanckenisse is hi en is
niet sculdich te houden Oft sweert hy meer
in te bzenghē dan hi vermach of grote ghilte.

te gheue Wanneer hi dach heuet mach hi des
niet volbrenghē hi en is niet trouweloos des
hi in coemt ende hout sinē dach Mer letter hē
borghē voer sijn trouwe ende voer sijn waer
ghelt en blift die vanghē mā trouweloos die
borghen ghelden sijn waerghelt en hi is quijt
Mer steruet die gheuaen mā binnē sinen dach
die burghe is quijt mach hi volcomen mit sijn
derden dat die man doot si Mer so wie voert
gherecht louet voer ghelt en voer eens mans
lyf die beclaghēt is sterft die beclaghede man
binnen sijn tijt die burghe sullen den dodē mā
voert gherechte brenghen ende wesen quijt
mer heuet die burghegeloeft voert ghelt dat
sal hi ghelden of hi blift trouweloos of hi be
wisse sijn doot Als voerscreuen is des gelijcs
ist van een vee Wie daer burghe voer is in te
brenghen sterft dat vee die burghen brenghē
wes hi daer of heeft Mer so wie den anderen
bewaert of in laste brenghet van brueken of
van sculdē ende onsculdighet hem die bespro
ken man mitten recht die aenspraker sal ghel
dē alle cost ende ongelt die die beclaechde mā
daer bi gheleden heeft

Van alreley rechten

Ert yemant burghe voer eens mans lyf
wert die man verwonnē die burge ver

heft sijn weerghelt ende niet sijn lijf ten si dat
die claghe op sijn lijf gheganghē is. sterft die
man men brenge hem doot. Soe wie een vze
debzeker of roeuer of moerd̄ of die vzedeloes
ghelept is veruolghet mit gherichte. laet hy
hem doot inder vluchten hi bliues sonder sca-
de. Item een man die een dīck doer graeft d̄
landes noot an leyt die salmē opten dīck pa-
len. en alle die daer toe raden die salmen ewe
lic nten lande verdriuen. Soe wie pant of bur-
ghe beyde neemt die en mach op den burghe
niet claghen. hi en brenge hem dat pant eer-
ste. *Vt codice de fideiussorib⁹ lege ij.* Op wie
een man claghen wil dien sal hi antwoerden
in dien seluen ban daer hi claghet. hi si ridder
paep ofte poerter. wtghendomen banninge lu-
de. rechteloes lude. of die in des keyfers achte
ghelept sijn. dese en darfmen niet antwoerdē
noch om gheen ghelt dat een man gheledē he-
uet ende niet sweeren en woude om die cleyn-
heit des ghelts. om dat selue ghelt en salmen
hem niet weder antwoerdē. *Vt supra libro ij.
articulo xliij.* Soe wie den anderen beclaghet
om ghewelt die en mach hem vāder daet om
gheen moert beclaghen. Dat vīdestu inden
stejnē clood inde anderē boec inden xvden ar-
tikel. So wie hem pzeemde hane onderwīnt

wert hi mit recht daer wt ghewiset hy ghele
 haete ende daer sal gheen tuch ouer wesen
 hi en sal eerst sweren dat hi recht tughen sal.
 Oeck en sal nyemant tughen hi en si daer toe
 gheladen En so wie tot tughe gheladen wort
 die sal sijn cost hebbē Ut codice die testib⁹ lege
 causa Men antwoert voer den keyser niet om
 geestelic goet noch voer dē paeus om weerlic
 goet Dit vindestu in autentica ut clerici apd p
 prios epōs pa^o p^rimos colla^o 6^a. So wie eē
 mā an spreect om scult mit woerden hy mach
 hē mit sinē eet ontsuldighē Vande seluē

Ebben twe broeders eyghen erue paert
 of vee of eyghē mannē die outste sal dey
 len die iongheste keyesen Item soz wie eenen
 man an spreect om ghelt dat hi hem ghelosef
 heeft of sculdich is soe sal hi die anspreker leg
 ghē waer van hi hē sculdich is wāt hy mocht
 hem mit woeker of mit oneerlic spul of ghe
 wōnen hebbē of in vanghenisse gheloeft Des
 die beclaghede man niet legghen en mochte
 om eerstat die hy ghedaen hadde. Item aen
 lichte varende wiuen eū an ander luden amp
 en machmen cracht doen ende lūf verwerckē
 diese ghebruuct teghē haren danc wāt si mo
 ghen hem bekeren eū beteren En die hem dan
 cracht dede dz waer vrouwē cracht of ondaet

xrij

D ?

dat hebben wij van sinte effrem die eerst bosc
was en beswaert mit sonden En si wert nae
ten heplich wijf offerende god onsen lieue he-
re een salighe siele

Je senatoers van romen plaghē den key-
ser te kiesē en om dat die bewilen sterf
in heeruaert en dat heer dā sond hoest bleef
en hem sceyden moesten als heerdelosen scapen
daer groot last of quā hier o gaf keyser kar-
lo die grote den duytschen toe dat si onder hē
kiesē mochten den keyser om dat si den rike-
meeste bi stonden

Van gheuonden goet

Oe wie in een gherecht alsoe veel eyghē
goets heeft daermen yemant sijn oncolt
mede betalen mach die en dozuen gheen bors-
ghe setten of mē op hē claghet Itē weerghele
is also veel kueren als yemāt ghebruket heeft
in dien gheriche daer mē op hem claghet Alle
scat die men vint inder aerden begrauē die per-
dan die ploech gaet die behoert dat rijk Itē
die scat dat is ghelt dat van ouder nyemant
en kent Als in digest is de acquiredo rerū do-
minio pag̃ thesaur⁹ est Dat is enighe scat die
men vint mit soeken of mitter nigromancien
Mer vint een mā ghelt tē gout of siluer ende
wert dat openbaer ghekundighet inder hers-

ken daert wert gheuonden drie sonnendaghē
en volghet daer niemāt op binnen een laer en
dach so neemt die kercke een deel of gods ar
men en die vīader diet gheuonden heeft oec en
berdendeel ende die rechter oec een der dē deel

Van voerspraec

Je voerspraec mach hē wel voeden laten
op rechte saken mer wee den oerdel vī
der die hem voeden laten o een vonnis te vten
Wāt dat recht is also heylīch dat mēs o gheē
ghelt copen noch vten en sal. Voerspraecke
mach yeghelīc wel wesen sonder eyghen ludē
ou wīse kinder. papen. ioden. ende rechtelose
luden Ende gheen voerspraec en sel van eenre
saken niet nemē bouen hondert gulden en die
en sal hi mit sinen vader noch broeder niet dei
len. also en sal die ridder sijn butinghe pemāe
die dē rechter weyghert voerspraec te wesen
die en sal men op ander tiden niet horen dā hy
mach weygheren op sijn maech of op sijn leen
heer of op een man die sijn vīant waer. Bid
den twee mannen tot enen mael om een voer
spraec so mach die rechter setten wien hi wil
Ende claghen oec twe man tot enen mael die
rechter mach oec eerst horen wie hi wil ten si
dat die een die eerste claghe betughen mach.

Als int vint in digestis de iudicys lege qui por

Die stamerende man mach hem wel verhalen
en lo wie gheen erue en heeft die mach burge
littē voer boete des rechters of hise verbuere
Jtē of een voerspraet versprect in eēs anders
mās woerde die mā mach hē verhalen also lā
ge als hi an des voerspraets woerde n̄ en ga
En enighe voerspraet die hē impede liet vande
wederlaken des gheens die hū voerspraecke
waer. ofte op een ander tijt ouer ghinghe en
hi des wederlaken woerde hieldē den eersten
te scaden die waer eerloes Als in digestis de
p̄uaricatorib⁹ lege si hū. Jtē wāneer een oer
del gheappelleert of beroepē is voer eē hogher
recht. so is dat ander recht daer of ontlegghen
en en sal dan daer niet meer toe doen dat ste
dicheit sal hebben inden recht En wāneer dz
men appelleert voer een hogher recht. en wie
vā hē beydē n̄ en coemt die mach vāden ande
rē vellich verwōnē wordē. en laten hē vellich
teykenē in sūns herē register En die rechters
en sullen hem voert meer niet horen Jtē gheē
oerdel en machmen beroepē dat een mā tegēs
gaet in laken die an den liue gaē Sic ut lex d̄
q̄ in criminalib⁹ nō p̄t fieri appellacio. Dit is
aldus te verstaen Soe wāneer men wilēt die
mā heeft ghewelt gedaē of hū heeft ouer besit
tinge toern vande lande ghebuert mē selt hā

29

rechten aen sijn lijf. dit en machmen niet be-
roepē. Itē wāneer mē een oerdel beroepē wil
voer dat hogheste rjck. so sal hi comen mit sijn
voerspraec sonder enighe wapen sweere mes
noch sporen noch hoet en sal hij op sijn hooft
hebben. Oec sal hi of legghen. cappen en haat
schoen of hi sal boete ghelde. als dan mach hi
spreken. Here dat oerdel dat die man ghewō-
nen heeft dats eē onrecht oerdel en mijn dync
sel die heeft rechte vōnisse begrepē. Des wil ic
wel tonen voer dat rjck daer ic te recht come
en ic wil des mit hem wedden wie des inden
onrecht beualt. en ic bidde dat ghi ons daghē
wilt voer dat hogheste hof. Itē hi sel sijn hoer
neer legghen ende twe boddraghers daer by
en legghen den rechter dat hij die wedde aen
neemt. wāt ons heren boete daer an legghen
en hi dat mit recht sculdich is te doen

Van dootslach sonder verbueren

O vijf saken machmen dootslach doen
sonder lijf dān te verwercken of weyr-
ghelt te verbueren. Indē eersten of hi eē wan-
doeghe die tuptlaghe gheleyt waer of eē vre-
de breker of rouer der straten. Alsoe verre als
hi mit gheruchte veruolghet worde. Doert of
een man een moerdenaer vōnde vechtende te-
ghens enen anderen man die hi verwoerden

woude en hi he dan hōlp en sloeghe die moer-
denaer doot Doert of een man bi nacht in ee
ander mans huus braeck of he daer in groeue
en da die doot sloeghe. mee waer die dach op
so waert mālacht also verre oec allmē desen
man slaet mit gherufte Doert of een man een
ander dorpelic beuōde mit sijn wijf en hijt he
voerkundiget hadde drie mael mit ghetughe
dat hi des bedachte hi mach hem slaen sonder
manlacht Als daer slaet in autētica vt liceat
mā et auie pagpho q̄q̄ colla^o viij. dats also
verre als dese dootslaghe ghesciē sonder simo-
nie Mer so wie in toznoy of in stride daermen
ridders spul pleghet gheslagen wert daer en
salmen niet om claghen

Wat datmen claghen moet

Jemāt en salmen te claghen dwinghen
hi en heekt die claghe begonnen Hier in
doen sommighe rechters onrecht die die lude
dwinghen te claghen die om haer gerechtich-
eyt niet en rechten. mer om ghyricheyt Dit
is een vanden vier saken daer die wijl onrecht
om schiet. want men seyt daer gheen claghe
en is daer en sal gheen rechter sijn Noch sijn
der drie saken die men bi node claghen moet.
Indē eersten of een momber den omōndighen
onrecht dede. of hij sijn goet verroekeloede of

doch onbruuck maecte. dese sellen die naeste
 maghen claghen oft si sullen pine daer om lij
 den. Dit vindestu in codice arbitriū tutulel
 noia Ten anderen mael die kinder die moete
 haers vaders moort claghe of si sijn sijns goe
 des onwaardich. Ut in codice de hys qb⁹ ut i
 dign⁹ aufertur hereditas l cū frenū Ten des
 den of een man die sijn wijf van een ander be
 slapen wert of ghebruuct. claghen dese niet si
 worden antochtich. Nochtan sal die rechter
 onghelaghet rechten alle ondade die men be
 grypt mitter hantachtigher daet en oec dat
 men weet van ongheloue van oncuyscheyt te
 ghen der natueren. moert en van valscheit de
 se en salstu niet loes laten waertmen des vol
 tonen mach. Want god toernt hem daer van.
 Als in autentica de mādatib picipū pagpho
 neq colla^{oe} 2^a Also hier voer in desen ander
 artikel ghescreuen staet van dootslaghe sondi
 verbueren. Daer se it heer eyke. Soe wie ald⁹
 enen anderē doot slaet die sal comen voer dat
 gherechte ende openē sijn daet. Ende en mach
 hi des niet voltonē dat die sake alsoe ghesiet
 is. so sal hi eens wordenaers doot liden. Itē
 so waermen vrouwen cracht doet of een mā
 die sijn echte wijf ghenomen wert dat sal hē
 den rechter claghen. of men sal hem dan yter
 xxvi.

lande verdzinē wāt dat is die groetste crachte
Dit vindestu in codice li. ix. rubrica de raptori
bus virginum lege prima pagrapho pūtibus
Wat eeden men niet houden en sal

Eren lande of stedē en ludē die hem ver
bindē mit eede die dē kerstenheyt of dē
keysler teghē draghē wanneer hē des anders
ondersceyden wert so en salmēs niet houden
Want men sweert vierderley wijs Jnden eer
sten wie owtēde voert recht sweert al waert
onrecht hi bliues sondi scade Die andi sweert
ongherechtelick mit wille hi sal pine ende sca
de liden Die derde die sweert doer dootheyt
dat is onder wilen dootlyc ende onder wilen
daechlycs sonde Ten vier den datmen niet en
hout datmē gheswozen heeft als of ic in van
genisse waer en ghi mi gaen liet op myn trou
we en ic rofte mi om dusent gulde en ic swaer
opten heylighen ic soude op die tijt dat ghele
brenghen quame ic weder inne ende brochte
ic dat ghele niet ick en waer niet menedich of
ic al mit besceyde inder vanghenisse gebrocht
waer mer soe wie den anderen ontrouwelyc
venct ende laetmen hem gaen op sijn eet hij
en issen niet plichtich te houden. Item dit
is of roguer of dief yemant vanghen buten
der landen veten ofte stat men sal hem gheen

eet stede houdē Als in decretis xxij q̄stione ij
 cā. Mer vā alle and vanckenisse ismē sculdich
 dach ende ozbede te houden of hij wert rechte
 loes Jtē al and ede diemē ander lude te hulpe
 sweert mit onrecht dat is ghehepte vals ghe
 tughenisse **Van vier noot saken**
 die wittachtich sijn

Jer saken sijn die wettelijke recht noot
 sijn Goods dienst. buten des landes bāc
 kenisse siecheit. ende des rjcx dienst. welke sa
 ken van desen vier een man letten dat hi voer
 den gherecht niet comen en mach. Wert dat
 bewijst als recht is mit enen bode oec wpe hi
 is. hi bliues sond scade en nemet dach te nael
 ten recht Hier scepdet her eyke baten die van
 node daer niet comen en mach. mer yemant
 en sal hem oeck die noot lichtelic nemen laten
 Jnden eersten vanckenisse Dese behouden al
 haer rechten dat si haddē doe si gheuanghen
 worden Die ander is goods dienst Also ver
 re als hi op reple waer eer hi beclaghet wert
 anders en helptet hem niet Die derde is des
 rjkes dienst dat helptet alle tijt also verre als
 hi daer toe ghebodē wert het si voer die sake
 of daer nae Dat vierde is siecte Et codice li
 bro ij. rubrica quibus ex causa maiores In in
 tegrum restituuntur per totum. Hi en mach

daer oec niet mede vetlieden mer heuet die be
claghede man burghe ghelet voer rechte te co
mē so moet die burghe selue die noot bewisen
en ten heylighen sweren en anders gheē bode
Item so wie op een man claghet die daer niet
teghenwoerdich en is en coemt die beclagede
man daer na voer dat gerecht en wert hē dā
niet beclaecht soe sal die claghet boet ghelden
Mer so wie anders den gherecht heeft begon
nen te antwoerden die sal sijn saken machti
ghen of hē enighe ander sake lette ouermits
water daer hi niet ouer comen en conde ouer
stroem ende of hem sijn paert genomen wor
de daer hē op ride n soude . ende bewaren sijn
recht dat hi des sonder schade bleue Item enich
man die beclaghet wert of hi sijn goet ende hi
van anrte sijns lijfs niet voert gerecht comē
en darf die sal gheleyde hebben wtghenomē
vander saken daer hi om beclaget is Item drie
dinghen sijn diemen toe gheuen sal . dat is ge
leye vrede en vrouwen lijfchocht Oec mach hi
machtighen voer wtlandsche steden of heren
die vorste sijn of steden vā hoghen recht dat
hi sijn eet daer toe doet dat hi daer doer noot
sijns liues niet comen en derre

Soe wise kerchof noch craem ghenie
ten en sullen

S Oe wie ontucht doet inder kercken of
 optē kerchoue. het si diefsche roue bloe
 dige of dootslach. die en mach kerc noch kerc
 houe te stade comē Oec sijn ses saken daer mē
 kerchhof noch kerc om scuwen en sal Die eers
 te dat sijn soden. die misdadich sijn Die ander
 sijn kercken stoerres Die derde die si mit wa
 pen daer wt wer en Die vierde die vrouwen
 crachters Die vijfste moerders Die sesste ket
 tere. dese mach men wt nemen onghewrighet
 Ander misdadighe bescermt die kercke en mē
 moetse oec niet daer in houwē nae leges noch
 na gheesteliken recht Ut in decretis xv causa
 q̄stione 2 cap^o om̄s Soe wie valsche munte
 slaet. bzieue en seghel valschet. en kettere die
 salmen barnen

Van ondadighen lude

S Oe wie valsche wate met. of wichte we
 ghet die salmē te stupe slaen. ende coept
 hy dat of so is hi rechteloos. ende soe wie val
 sche seghel grauet of daer toe helpen die vrye
 luden salmen in ellenden seynden Die eyghē
 luden die salmē dat hoeft of slaen. Alle moer
 ders ende ploechrouers of die moolens kerc
 ken schent verraders vierbranders die salmē
 radebzaken. Ende soe wie dat ryke verradet
 verhuert sijt ende goet Soe wie enē dodē sijn

graf beroeft die verbiert x. pōt En soe wie ee
man wout aen een lit. verloent hi daer mede
bi een rechter ende worde hem hier na dat lit
weder swerende hi en mochte daer gheleem
te van claghen Bruket een eyghen man sijn
heer heuet coer waer hi sijn eyghen man ghe-
uen wil voer die broke dan hijt voer hem bete-
ren wil Die moert brander ende die vergher-
uer ende die der kersten gheloue of gaet of die
enen dijck doer steect daer lant ende luden on-
der dzencken die salmen barnen op een horde
ende alle die ghene die daer toe raden Mer so
wie totten dijck raet die salmen tants ewe-
lyc verdruen So wie twee echte wijf neemt
die salmen thoof of slaen Soe wie mit eens
mans wijf in hoerdom begrepen wert die sal-
men thoof of slaen Soe wie mit ketterpe of
mit touerpe omme gaet die salmen barnē So
salmen oec den moerbrande Alle vrouwen
crachters Vrede brekers salmē op een rat set-
tē So wie een wijf ontfoert ende is daer mit
crachten bi hi heeft sijn hoeft verlorē mit alle
die ghene die daer toe helpen Oec en mach hi
se tot echte niet hebben

Van goet wt te lenen of te verletten
Oe wie een man leent of verlet paerde
of cleder of enigherhande haue mit sinē

wille vercoept dat die gene diet in sijn waer-
 haert of verlet of verspeelt of wertet hem ge-
 stolen of gheroeft die ghene die dat verlet oft
 verleent heeft die en mach op nyemant aen-
 sprac hebben dan op die gheen dien hijt leen-
 de of verlette Item soe wie sijn paert sijn sal-
 uer of sijn wapen wt leent rijt die man wech
 ende vercoept des mans goet dat hē gheleēt
 is. hi voer der sijn aenspraeck op die ghene die
 hijt leende. gheen diefte en mach hij daer op
 tyen. want hi hem mit sinen eyghen wille lee-
 nede

Dan ongheremde beesten

Ec soe wie enen grimmeden hont hcut
 of temmede wilde beeste Als wolf vos
 of beer of ape wes scade si bedriuen dat sal die
 gene geldē diese hout al laet hise voert meer
 van hem Ende keert wt sijn heyninghe hi en
 is daer mede niet quijt. mer wes scade die tē-
 me beesten ven mensche doen als paert oft vee
 die een mensche ouerloopē doden of lemen.
 laet hi dan van hem diet sijn was ende keer-
 det buten sijn hofstede hi bliues sonder scade.
 Als laet in digelstis ad legem aquileā int be-
 ghin Ende soe wie die scade heeft die mach hē
 verhalen aen dat dier dat hem gheschadicht he-
 uet. mer heuet die man een wordende paert.
 of een houwendē heer oft een stotende os van

ghifleren en van vcertijts ende wort hē ghe-
kundighet van sijn naebuer dat sijn beest sto-
rende is. hint hys dan niet op. hij ghelde den
scade diet daer na doet. En laet een man een
hont door om noet die hi hem aen doet hij bli-
ues sonder scade of hi hout optē heylighē dat
hij van noot wegghen weerde En so wie wil
de dieren houden wil. hi bewercke breken sij
dan daer of ende lopen weder wilt inder hey-
den wes scade si voertdoe des is hi ledich wat
het dan sijn n. z. is De ff. Si quad rupedes pau-
periem fecisse dicatur l. prima pag. in bekyt
want so wie dat beest weder vanc die ist sijn
Als in digestis de acquirendo rerum dominio
lege quod enim paragrapho ultimo.

Wie haer lijf niet verwercken en moghen

Ten l inder die binnen haren iaren sijn.
ende bisinnighe lude die en moghē haer
lijf niet verwercken. mer doden of leme si een
kint of mensche. die mōber sal dat weerghele
ghelden als inden bisdom of grauelcap ghele-
ghen is van des kindes ofte doren goet. ende
voert alle scade die si doen. Mer laet een man
sijn eyghen kint doot. het gaet hem ouer. sijn
lijf want hij sijn sinnen die hem god ghegeue
heeft. niet onwifeliken ghebruken en sal. mer
laet die man mitter ropden g haer misdact.

hij bliues sonder scade. alsoe verre als hij wil
 lewerē op den heplighē dat hi des anders niet
 gheslaghē en hadde dan om sijn misdaet. Als
 in digestis lege fere de regulis iuris Die der
 de sijn vrouwen die kinder draghen die salmē
 houden want si vanden kinde verlost sijn dā
 mach mensle rechten an huut ende an hair Als
 in digestis de penis lege pugnātis Mer ist vā
 ondaet men rechtet ouer haer wanneer si vā
 den kinde gheledighet si

Hoemen van ghewelt te recht comen sal

Item so wie vā ghewelt beclaget wert
 die en sal mer xxx. man voert gherechte
 brenghen die anders gheen wapen bi hem sel
 len hebben anders dan sweerdē. coemt hy an
 ders so en sal die rechter sijn antwoerde n̄ ho
 ren ende die clagher en darf oec niet claghen
 Ende laet die beclaghede man yemant daer
 ouer so is hi een vredebreker Ut in digestis de
 vy publica l. in eadem Oeck is hi veylich van
 die claghen wāt hi onhoorsam was en wout
 mit macht weren of hij der claghen verwon
 nen hadde Ende soe waer een man beclaghet
 wert van dootslaghe of vā ghewelt daer nae
 en mach hijs van gheen moert an spreken vā
 dier seluer daet. Item alle die ghene die to
 ueren mit spile of mit drancke of die yemant

sijn luck nemet mit touren die salmen bernē
Also salmen oec die nacht moeters. wāt sinte
german⁹ die scoerde die beel wittē daer si op
eenre nacht ter tafel satē. recht oft si der buer
wiuen gheweest hadden en het warē duueelen

Hoemen vredebrekers roeuer. ende onda
dighe luden en die twtlaghe ghelept sijn niet
onthouden en sal.

D Je huse. houet of spilet enen wtgheban
nen mā of die mit vollen recht twtlage
ghelept is die ghelt boete. Mer wiste hi des n
hiontgades mit sinen eet. mer wiste hi dat hi
twtlaghe gheleit is. ende hi en wiste niet dat
hi daer mede verbueren mochte hij ghelde die
boete. want het is noet dat mē recht weet. vt
in institutis de obligationibus ex delicto pag
prima. So wie enen vredebreker of kraet roe
uer. oft yemant die twtlaghe ghelept is ont
hout op enē burch en wort hij daer op veruol
ghet en of gheepschet mittē recht hout hi den
burch dan teghē mit ghewelt soe is die burch
laet dier saken sculdich ghelijck den handdadi
ghen. en men sal den burch ter neder werpen
Oec soe wie roeuer vredebreker. of die twtla
ghe ghelept sijn waerscuwet allmēse vuolget
mit gheruchte die is sijn daet mede sculdich.
Mer rijt een man van minē burch ende roeuet

of doet geweld of ouerdaet ende ontfanghe
 ics niet meer op minē burch hē noch sijn roet
 ic bliues sonder scade wāt het mochte mi wel
 leet welen dat hi ouerdaet dede Die keyseren
 setten dat een mā eenre quader daet sculdich
 mach werden vñfraley wijs Ten eersten oft
 hēt selue doet Ten anderen of hēt raet Ten
 derde of hise wt ghesent heeft Ten vierde of
 hē den roeuer of den roet huulde ofte houede
 wetende. De sap articulo xij. et in institutis
 libro ij. Ten vijfden mael diese ondooghē of
 wech holpen dat mensē niet vanghē conde als
 mensē mit gherucht veruolghede. het gaet hē
 aen haer hals worden si vluchtich men leytse
 twelaghe dē roeuer ende die hem mit crachte
 bi staen. Item enich burch die al daer om ghe
 welt neder ghelept of verbrant werdē die en
 salmen niet weder op maken butē oerlof des
 rijcs. mer wert een burch vanden roeuers be
 clommen of ghewonnen mit cracht teghē wil
 le des burch heren. soe sal die rechter mit cloc
 gherucht vser den burch comen. en die raen
 heit sal den rechter volghen bi haer selues spi
 se ende die roeuers daer of winnen en thoost
 of doen slaen. Soe sal die rechter dzie slaghen
 aen dien burch slaen. Voert sal alt volck dien
 burch neder breken en die graue effenen.

niet en salmen verbetnen of vā daer voerē om
dat die rouer teghen des burcherē wille daer
op quamen. mer heeft die buerheer openbaer
gheclagen ouer den ghenē. voert gherecht dz
si hem sinen burch gheweldelike of beclomme
ende ghewonnen hebben. so en salmen niet of
breken of si wel daer wt gheroeft ende cracht
ghedaen hebben wāt nyemāt en mach een an
ders goet verwercken. vt sup̄ indē stenē cloat
libz. 2.º articulo xxxi. Van dieflic goet.

DArmen dieflic goet vint dat niet ouer
nachtet en is dat mach die gheschadich
de wel weder aen tassen butē oerlof des rech
ters. anders en mach hij gheen diefte daer an
ryen alsoe verre als diēt onder heeft bewisen
mach dat hūt openbaer cofte sijn gheft heeft.
hi nochtan verlozen alsoe verre alst van desen
seluen daghe ghestolen is. Versekert hij dat
dieflike goet of berghet hūt soe is hi een dief.
Dit vnde stu in codice de hys qui latrones oc
cultant lege prima. 2. ij. Oec moet hi volcomē
welen aen sijn recht en vā goede fame. want
die kepleren in diefliken saken. ende in roeue.
of valscheyt doen der goeder famen wel eeren
mach int aengrigen ende int ondersueken. al
heeft hi dieflick goet verlaket of verstecken soe
is hi dieftachtich. mer sijn lijf is gūetwozche

mach hÿt volc onen dat hÿ vande dsefte niet
 en wiste noch gheen vennoot en was doemēt
 skal nochtan so sal hi boeten ghelden So wie
 dusdanich goet an grÿpt dat sÿn niet en is hi
 valt in ghewelde. Hier om siet wel toe dattu
 reekeloes niet an en gripes du en weetste dat
 tet dÿn is. Mer wilstu d'ellic goet an vaē dat
 ouernachtet is. soe sÿn di drie van node Ten
 eersten dattu oerloghe heuelte vande rechter.
 Ten anderen dattu pinner weetste dattet di
 ne is Ten derden dattu doetste mit ondersei
 de vā recht Dit staet oec in institutis libro i. ij
 rubrica de vi. bonorum raptorū paragrapho
 si res Item coemt oec eē moerder of rouer op
 des keplers straten. ende begrÿpten aen en
 de besoectē sÿn buerse of boelem al vint hÿ n
 men fallen mit gherucht veruolghen aengrÿ
 pen eū voert gherecht brengen ende mit tor
 ment naerstellic onderloeken wes hi dencken
 de was wāt men sal den rouer alsoe wel rech
 ten om drie scellinghen als om tien pont wāt
 hem is leet als hi luttel vint

Van dootslaghe soudi dat lijf te verwerken
 ¶ D salstu wetē dz vierley wijs dootsla. h
 ghescien daermē twaerghheit an bruce
 ende niet dat lijf Dat eerste is dat gheschiet
 xxxij e 2

in grote noch weer oft u dat mit rechte volto-
nen moechste Dit vindestu in codice ad legem
cornelliam de ficiarijs lege si quis ⁊ lege-hijs q̄
Oec vindestu dit in exodo bescreuē in den xxv
capittel daer god selue sette voer een recht.
Dat ander is oft u eens voghels ramede ende
du scotes dinen vrient Ende oft u enen boem
neder houwes indē bosch ende dien beuiel dij-
nen vrient of oec ontfloe di dijn aer ende do-
des dinen vrient dese en verliessen gheen lijf-
mer si ghelden sulck weerghelt als inden bis-
dom marc of graefscap ghelegghen is nae den
kepler recht ende na decretis dat dat gheeste-
like recht hiet mer nae dien dattet god ghe-
set heeft in exodo soe en verbuert hij gheen
ghelt mer hij moet sijn stat verbueren totter
tijt dat die grote bisscop sterft ende so mach hi
mitten nieuwen weder in comen ende hebbe
voldaen den wreker vanden bloede Die der-
de dootslach is daermen riddercap pleghet
mit toznoy oft in striden die daer wat criget
dat is sijn wen sal daer om gheen recht vragē
noch waerghelt verbueren Dit vindestu in in-
stitutis ad legem aquileyam Mer du rechter
sich dattet gheen wille mede en si want dat
gaet peggelijc aen sijn hals. Noch staen hier
voer bescreuen vijf saken dat mē dootslach doe

mach sond broeken vā lūf en vā enighē tijtli-
ke gelde of goede. Vā weergelt en vā boetē

Tem eē weergelt is indē lantrecht. en
inder keyser rechten sulcke boet en bru-

ke als den heer verschijnt aen den ghenen die
een simpel dootslach doet op datmēt versoent

Item xx. pont is een rechte weergelt ende x
ghewicht siluers voer een ghewicht goudes

gh erekent Een penninc ghewicht goudes ge
rekenet voer ij. scellinc en xx. scellinc makē eē

pont dat sijn xxx conincs tornoy. xv scellinc
is gherekent een gerechte boet. Die and boet

vij scellinc en eē half die leger boet is die x vā
vij scellinc en een half Ald⁹ maken elken scel-

linc and half conincs tornoy. xx sweter toz
noys Dits een gaende mūte in alle conincrij-

ken die ond latynsche kerken vā romē geletē
sijn op dz eē pghelijc wetē mach hoemē rech-

ter heer gewade en tijns betalen sal En vā al
dz vā een vee ofte beeste gesciet sijn waergelt

is die weerdē vādē beest totter buer coer mer
laet of leemt eē mā sijnre buer beest mit voer-

saet. hi sal dz beest mittē boetē geldē. vt in spe-
culo saxonis caplo ij. Mer so wie eē mēsche

le emt an nolen oghē tonghen aderē ghewept
te of aen senen daer hi misleemtsch aen biijft.
dat salmen bererē mit haluē waergelde alsoe

v. Profm.

men leemten betect die aen anderen leden ghe
scien **Van valscher munten**

SOe wie sijn recht verwocht heeft mit
dieckē mit roue of mit valscheyt vintmē
ouer hem drie en een half valscher munten hy
verbuert sijn hant. ten si dat hi bewise dat hi
daer redelic aen quam. mer wie aen sijn recht
volcomen is. vintmen enen scellinck valscher
penninghen aen hem hi heeft die penninghen
verlozen. Mer vintmen daer meer ouer hem
het gaet hem aen sijn hāt. hi en bewise hoe hi
daer an quam. also voerscreuen is alsoe verre
als hi wiste dat een ongherechte valsche mun
te was. wist hi des niet hi is los. **Ot in institu
tis libro iij rubrica de publicis iudicijs pag^o**
Alia Want so waer grote bzueke is. daer sal
grote pijn wesen. Item alle munten die niet
voerstelic en sijn dat sijn valsche muntē diemē
enighe gancbaer muntē ghelijc slaet wāt nye
mant en behoert ander herē penninghen ghe
lijck te munten. Item soe waermen enighe
voerstelike mūte verbiet die gācbaer geweest
sijn xiiij daghen daer na machmen scult daer
mede betalē en pandē daer mede lossē. Gheeft
mensē daer na meer wt die munter machle ne
men en ontwēen breken. en gheuen die stukke
weder ouer **Hoemen roeflic antwoerde**

Es een mā rouet of neēt sterft die man
 die sijn goet benomē is dien rouer moet
 sijn eruen daer op antwoerden. mer sterft die
 man die dat ghedaen soude hebben. sijn eruen
 en sullen daer voer niet roeffic antwoerden.
 Ten si dat si die gheroefde haue onder hē heb
 ben. Hier of seit meester Ephe drier. ey sonder
 sicheyt. Dat eerste du moet se antwoerden
 mi nen eruen om roef of om diefte. die du aen
 mij ghedaē heues ende mijn erue en antwoer
 den di niet om den roef die ic aen di ghedaen
 hebbe. Dit ludet wel sommighe onghelýck.
 Want wes ic dñn eruen soude antwoerden.
 dat souden dñn eruen billics mij weder doen
 ic segghe het en is niet onghelýck. want daer
 en antwoert nyemant als een rouer. anders
 dan die selue gheroeft heeft. Ut in digelst is de
 furtis. Item soe wie enen man wont. steruet
 die man nader iaertael. ende sterft oeck dien
 ghelaghen heeft die eruen en sullen daer niet
 voer antwoerden. nae den iaertael. ten si dat
 die claghe bi des mans leuen begonnen was.
 die den slach ghedaen hadde.

Soe wie gheroeft goet verbracht om loen
 ende wie tot rouen gheboden wert.

Emant die ghewelt doet of rouet. wert
 hi daer op begrepen men sallen rechten

mer leit hi dattet hem ghehepten is. ende dat
hi dat moete doen bi bedwanghe Als een here
sinen eyghen man wat hyere doen of een van
sinen vader wat gheboden wert te doen die hi
ghehoerlaem behoert te sijn. so is hi dier daet
o'sculdich. also v're als hi sijn heer oft sijn meel-
ter coemat sonder salue conduyt of vryheyt en
bekent die daet voert gerecht dat die knecht
van sinent wegghen ghedaen heeft. anders en
sout den knecht niet helpen. **U**t in digestis de
regulis iuris lege ad ea **O**ec of een vracht mā
eens anders goet gebrocht had. te water ofte
te lande o sijn loen en dat werch voerde. **J**s dat
goet ghestolen of geroeft. en wert die vracht
man daer mede begrepen of na beclaget mach
hij dat voltoonen dat hys niet en wilt dattet
goet gheroeft of ghestolen was. so is hi des o
sculdich alsoe verre als die ghene coemt voert
gherecht diet hem op ghelade heeft en bekent
also voerscreuen is. **E**n al om dusdanighen sa-
ken machmen wel enen op sijn lijf an spreken
of tot enen camp eysche. **A**ls inden stent cloet
libro primo articulo xij. so waer ald' een mā
aenghesproke wort voert gherecht. en die cla-
ghe mit oerdel gheuerst wort dā salmen enen
vrede wercken op beyden siden so wie den vze-
de breekt die salmen rechten nae vredebrekers

recht sonder camy wert hi vluchtich men ley
ten twelaghe Van goet datmē niet te
pande setten en sal.

Ele nae bescreuen goede en machmen uz
te pande setten wiese te pande neemt hi
salle te recht weder ouer gheue Dat eerste is
der vrouwē lÿftocht. Dat ander onmundige
kinder goet Ten waer bewisliken dattet in
hoer nutte gheromen is. Item dat bewijs sal
wesen vanden vier vierendeelen sÿnre maghē
die dat houden optē heplighen dattet sÿn cer
baer si Dat derde is ghewiet goet. Ten waer
verlossinghe vā vanghenisse. Ut in institutis
de rerū diuisione pag^o. nullius autē sunt res
sacre ꝛc. que etiā p nostram constitucionē alie
nare et obligari prohibuim⁹ excepta cau^a re
demptionis captiuorū Dat vierde sÿn kerstē
menschen die vyz sÿn aen haer recht Dat vÿf
te is haue die op mÿn pacht goet is. wenter
tÿt toe dat mÿn pacht betaelt is. Dit vindel
tu in codice in libro viij. que res pugnari obli
gari pūt vel ne l. ij filios l. pa executores.

Van goet in rechter weer te crighen

Ile goede timmer of erue coemt een een
dzierlei wijs so wes een aen besterft vā
maechscaps weggen daer heeft hi ter stont al
allu. rke recht an als diē dode hadde Te ande

ren datmen coept dese heeft rechte weer tens
den iaer ende dach Dat derde wert di wat ge
maect of ghegheue so heueste gheweer tendē
drie iaren also verre als hi binnē landes si en
mundich sijne iaren Is hi buten landes hi en
crighe gheē rechte weer in xxx-iaren-iaer en
dach mer ieghē die goods huus behoeuestu xl
iaer wel Ut in institutis de rerū diuisione pa
grapho ultimo Dit seit dat keyser recht dat
men leges hiet Oec en moghen gheen kinder
hem verswighen binnen harē iaertael of sijn
mōber yet verlumet hadde-al waren daer oec
gerdelen ouer gewijst Item soe waer een men
sche steruet die ij-ij of meer erknamē heeft die
twisten om sijn goet heeft dan yemāt vā des
dodē goede onder het si ghelt ofte haue die en
sal dat goet niet weerloes werden eer dē xxx.
ken dach gheleuen is Het en si biden gherichte
Item ewighe iode die te pande neemt kelcken
crusen of boeken die verliest sijn lýt heftet eē
kersten hi verliest sijn penninghen

Van lijftocht ende van merghen gauen

He ghebouwe dat op een erue ghetim
mert staet dat volghet den gronde mit
ten coorn dat daer op wasset-het si eyghen
tjns of leen Ut in codice de rei vendicacōe l-si
inferiore- ut in institutis li-de iniurijs pag^o.

pena Waer een leen goet oock ledich den leen
 heer dat ghebouwe is hem mede ledich. ten si
 dat hijt sijn wijf ten merghen gaue ghegheue
 heeft eer hi sijn leen verlamede aen sinen heer
 mer heeft een wijf lijftocht aen eyghen of aen
 leen of tyns. si oruet dat ghesneden coern. mit
 ter vrucht op haren eruē daer die sekelen doer
 gheganghen sijn ende dat ghebouwe volghet
 den grōde. En alle gebouwe dat op leengoet
 staet dat mach een wan wel beteren en arghē
 buten sijn leenheer. Also mach oec dat wijf op
 haer lijftocht hier om en sullen des wijfs erf
 ghenamē niet segghē dattet hoer si of sijt wel
 gherimmer hadde. wāt hadde sijt ghearget
 der mans eruē mosten outgoudē hebben. wāt
 wie den scade ontbeydende is. die sal die bate
 oec ghenieten. mer en heuet si gheen lijftocht
 ende is haer dat ghebouwe tot merghen gaue
 ghegheuen. Steruet haer wan si breke dat ge
 bouwe of ende make den gront weder slecht.
 Alle onhouber houten sel dat wijf op haer lijf
 tocht niet en houden dat is eyken boeken pan
 boem knoet wilghen en alle vrucht bomen of
 heynde bomen daer men die sawpe mede behē
 det. als dozē ende ander hegghe. Item niemāt
 en sal morghen gauen sinen wiue gheuen aen
 erimmer an eyghen goet of aen tyns goet dat

Stede houde sal hi en si ee ridder machtich ma
Welc volc tol vry is en va geleide toe geue
P Apen en ridder en gheuen ghee tollen
mit haer ghesin die mit hem dient oft si
riden of gaen of varen Ten si dat si comescap
bedriuen. Soe wie yemant gheleypde gheuet
schiet hem scade in dien lade mit rechte ghele
hi den scade die dat gheleypde ghegheue heeft
Van goet wt gheuen of te lenen

Oe wiemen leent paert clepnoet of an
der goet tot benaemde tijt houtm? ouer
die tijt. Wert hi daer om beclaghet hi salt te
hant ouer gheuen ende beteren of hijt ghear
get heeft Dief noch roef en mach hi hem daer
of aen tyen om dat hijt hem gheleent hadde
mit sinen vryen wille. Mer vint hy sijn goet
opren stede nae der tijt die hy bescheyden he
uet die hijt wt leende soe mach hem sijns goe
des wel onderwinden alsoe verre als hijt on
der den ghene vint dien hijt leende. mer heeft
die ghene dat goet vercoft diet gheleent was
hi sueck den ghenen die hijt leende gheen aen
tal en heeft hi op dat goet. Ut in speculo sar
danni capitulo xxx. quinto Soe wie varende
haene oft beesten gheeft oft verleent oft ver
coept wt sijne weer herouwet hem die gaue
die coep. Die dat goet onder heeft mach hijt

voltonen mit he m derden die dat saghe ende
hoerden dat hi hem dat goet vergheue of ver
coft heeft. hi behout dat goet. heeft hijt hē ge
leent hi hout die tyt der leninghe des sijt vol
tonen mit ghetughe alst recht wilset Item so
wie een beest biden gherecht op bint daer hij
voert sijn recht op vordert en sterkt dat beest.
die man en sals niet ghelden mer sijn ghelt he
uet hi verlozen **Wie erueloes sijn**

En man mach wel drierley kinder wer
uen aen enen wive die oudeste ende die
jonghste moghen erue nemē ende die middel
ste en sal gheen erue bueren van vader noch
van moeder Dit glose aldus Een mā werue
een kint aen sijn ameye. daer nae name hi een
ander te echt en hi leyt noch weder bider eer
ster ameyen ende si baert noch een kint ouer
sijn echte wijf Hier nae sterkt sijn wijf sonder
kint ende neemt die ameye te echte ende wer
uet noch een kynt inder echte. dat eerste kint
neemt erue van vader moeder. ende niet van den
vader **De in institutis de Successione cognato
rum paragrapho vulgo** Dat anderde en sal
gheen erue hebben van vader noch van moe
der **De in autentica ex completu in codice de
incestis 2. in vrbibus nuptijs.** want het een
kempte kint ghebozen is **Dat derde neemt**

erue van vader ende moeder of si den outsten
inder trouwen mede onder dē boeke naem so
soude hi echtes echt hebbē Ut in codice de na
turalib9 libez l. cū quis Des en mach die mid
delste niet. mer nemen sijn inder trouwen on
der den boec niet daer na en mach hys n. z. ech
ten dattet dē iongheste scade an sijn leenreche
Wert die outste daer na vercozē voer des key
sers scaer hi behout sijn lantrecht ende den iō
ghelken fleen Dit is daer weder daer staet ge
screuen. soe wie eens mans wijf belasset open
baer al naem hi die daer nae totten wet. wils
telike kynder en wint hū nemmermeer. mer
kemp ende kempts kinder Ut in speculo saxo
num articulo xxv Hier op seit heer eyke Dit
en is daer niet weder ende het is beyde recht.
want een kint dat vander moeder ouer won
nen is dat is ouelre van gheboerten dan een
kint dat van sijn vader ouerwonnen is Wāt
een ouelste sake is daer meest ouels of coēt.
Hier om soe ist alten ouelen sake dat een vrou
we treet ouer horen echten mā ende dat kint
en sal gheen erue hebben van vader noch van
moeder. mer ouertreet een mā ouer sijn wijf
dat kint neemt erue vā sijn moeder ende niet
van sijn vader. want van sijnre moeder side
niet ouerwonnen en is. want als eē vrouwe

reert ouer horen man so is hij eerloes ende si
 trencket hoers mans eee en haer kinders eee
 alte seer daer menich euel of coemt Oec mach
 schpen dat menich kind een onrecht vader ge
 wijst wert ende heffet dat erue ende goet van
 enen vzeemden des weder recht is Hier om
 leit meester Eyke Waermē des voltonē mach
 soe en sullen dese gheen erkniſſe heffen van va
 der noch vā moeder want het sijn kempts kin
 der Ende sterkt oec haer echte mā si en mach
 dien ouertreder niet tot echte nemē Jre gheē
 vyzman en mach op enen eyghen man eruen
 want sijn erue is sijn Ot in digestis de acq̄ren
 do rerum dominio lege quicq̄

Hoemen panden mach buten den rechter
 O die saken mach een mā panden butē
 des rechters oer lof ouermits dattet die
 ke ghelciet van wechuerdighen luden Dat
 eerste is of die wechganghers visschen inder
 luden viuers dat gheen lopende water en is
 Dat ander is die gras snyet op der lude lant
 Dat derde is die ee vrechtbaer hout of haelt
 vten heggghen Dese is haer boete drie scellin
 ghen den scade ghelden si nochtan Hier mach
 een yghelijck selue voer panden als hij dese
 op sijn goet vint sonder brueken an den rech
 ter Ot in institut is libro secundo de rerum

in ditone pagrapho flumina Item so wie ghe-
houwen hout steelt of ghesneden coern. ist by
daghe men laten ter stupen It bi nacht men
rechtet mitter galghen. also verre als drie scel-
linghen waerdich si Dit v'ndestu in digest is
libro nono legem furibus balnearijs. lege fu-
res. Item alle vlotende watere sijn gheme-
ne in te visschen yeghelyc die wil nae keyfers
recht Ende die visscher mach tlat wel ghebzu-
ken mit sijn nette op te tyen alsoe verre als hi
wt sinen scepe op striden mach. Et in institu-
tis libro secundo rubrica de verborum signifi-
cacione paragrapho littozum Item een scel-
king is anderhalf conincs. tornops

Van daghelicke boete

Oe wie eens anders gras snijt. oft mit
wetenheyt weydet het si coern of gras hi
ghelt boet en boert sulc recht als voerscreuen
is Soe wie niet en volghet allmen gheruch-
te maket of storm luut die clocke hi ghelt boet
Soe wie sijn recht na recht niet en veruolget.
Soe wie hem haue onderwint daer hij of ge-
wiltet werdet. Soe wie enen toe kemp aen
spreect of aen sijn lijf. die hem mit rechte voer-
gaet So wie totten ghedinghe niet en coemt
te rechter tijt. Soe wie spreect of doet ouer-
recht. Soe wie niet en ghelt ghewongē scout.

als het recht gheeynt is Soe wie pande wete
 ende daer of beualt Soe wie ghepant goet of
 ghescat goet weder aen grijpt butē recht om
 alle dese saken beualt men dē rechter mit boe
 te *De in speculo saxonū capitulo xlij Cū bin*
nen besloten daghen en sal die rechter gheem
eet nemen men salse daghen ten open daghe.
 Ende coemt die voerghangher niet op die tijt
 soe hi hem vermeten heeft hi ghelt boete ende
 is beuallen vander scult daer hij van aenghe
 taelt was Soe wie hem verwisinghe vermet
 voert gherecht voltoent hi des niet te rechter
 tijt hi ghelt boete Soe wie hem tuch vermet
 voert gherecht die sal te hāt die tughe noemē
 en die selue salmen daghen ouer viertinnacht
 Item soe wie den gherechte ontocht doet het
 gaet hem aen sijn hals. Soe wie aengripet
 dat hē mit recht ondeypt is Soe wie ghepant
 goet of belet goet ewich voert ondi enē vzeem
 den bode het gaet hē an sijn hals Soe wie ghe
 scut vee of beesten weder aen grijpt buten dē
 gherechte Soe wie oec vee of veebeesten scut
 tet en niet an tgherechte brenghē ouer nacht
 Soe wie ghescut goet houdet of hudet hij ghel
 de boete Soe wie hulet enen man die te wla
 ghe gheleyt is

Hoe die eyghen eerst comen sijn

Justiniaen die oude keyser van romē die
alle keyser rechte versamelde ende te ho
pe brocht dare hi dicke sijn slaep om liet Die
seyde indē sevendusensten iaer so sullen wi al
le vry wesen van des duuels heerscappie die
den rechten binstandich ghedaen hebben Ende
indē vyftichsten iaer so is een iaer der verlate
nisse so salstu alle vanghene ende eyghē ludē
vry ende loes laten Also god gheboden heeft
Op dattu oec vry en los wordes van al dine
misdaet Dese keyser iustiniaen seide so wie si
nen rechten vliant vāghet die blijft sijn eyghē
op datmen alle die vianden niet doot en slaet
Hier nae doe die grote karlo die neder sassen
betrachtichde mitten swauen en hē brochte
onse vaders andi ghelouen doe sloeghenle die
ridderen veel doot ende namē hem lant ende
goet Hier om gheboet die keyser datmen die
luden venghe ende behieldse tot eyghē luden
want si niet en behielden hem mede te lossen
en hi beleende sinen heren ende riddersen mit
ten steden ende landen Vanden seluen
Ende hoe eyghenscap eerst hoer verhiel

Ec leit meester Ephe God heuet die mē
schen nae hem seluen ghemaect ende hē
heeft mit sijnre passien gheurpet den armen
als den rijken den clenen ghelijc den groten

44
Hier om so hebben wi oerconde dat gheē kee-
sten mensche des anders eyghē en sijn Nu seg-
ghen sommighe Eyghen is ghecomen vandē
quaden Caym om dattet god vermaledyt he-
uet Nochtan en vlnde wi nergent vā cayms
kinderen dat si seths kinder yet dienden Die
ander segghen dat eyghenscap quam vā cam-
noes soen die een malediccie van sinen vader
ontfenc en dat cayms gheslachte al verdrenc-
te inder diluuien Her Epke seyt Daer staet
ghescreuen in genesi Goods kind namen des
menschen dochteren te wiue Jem goods kin-
der dat waren seth kinder ende sijn gheslacht
ende der menschen kynder dat waren cam-
gheslacht Aldus mochte een van noes sonen
cayms dochter wel te wiue ghehadt hebben
die onuerdrencket bleef daer die eerste eyghē
scap of quam Nu was ismahel abrahams soen
hier nae eyghen Want agar sijn moeder die
was abrahams eyghen deern ende dat kind
volget sijnre moeder Ut in codice de veredica-
tione l. ptum Deck gaf ous god oerconde dat
eyghenscap an Esau plaac soen wel beghinnē
mocht want god setue septe Rebecca sal twe
sonē baren en dat die meerre ghebuerde bide-
natuerē dat soude die minre vercrighen bi der
gracien ende die meerre sal die minre dienen

plaat ghebenedide iacob en gheboet elau hem
ghehoersam te wesen mer wi en vinden niet
dat iacob enighe eyghenscap ouer elau hadde
eer dat iosue dat heylighe lant wan op elaus
gheslachte en dwinghedese onder sijn rijc ioc
dat waren die van chananeen die bleuen daer
eyghen en diende coninc dauid en salomō die
die coninghe vā iherlm die van iacob ghecme
ware Mer her eyke leit dat noes soen malcā
ders eyghen niet wesen en mochten wāt noe
legghe sem en iaphet en op cam en sprac
hi gheē eyghenscap wāt hi besat mit sijn ghe
slacht dat lantscap van afriken En sem bleef
in azpen. Japhet onse voer vader quā in euro
pen daer romen thoekt of is. Aldus en bleef
daer gheen des anders eyghē mer na rechter
waerheyt heeft eyghenscap beghinne van be
dwanghe en van vanckenisse ende vā rechter
ghewoent diemē van oude in quade ghewoē
ten heeft ghebzocht en nu voer eē recht hebbē
willen Hier om sijn daer bescreuen rechtē op
ghegheuen en gheset hoemē mittē eyghē ludē
rechten sal en hoe si hem bewarē sullen ende
wes si doen moghē als hier nae bescreuē staet

Hoe dat rijc eerst ghecomen is

E babilonien began dat eerste rijc ende
was weldich oer alle landē het began

arn coninc belus die newroths soen was die
 leyde toe den grote toorn babel. en semicarus
 belus syns soens wijf die leyde die muer om
 die weydelike stat babilonien na coninc nin9
 haers mans doot. dese muer was C. cubitus
 hoghe en xxx. cubit9 dicke En daer ware xxx
 W. toorn inder mueren en C. toern poertē vā
 metael alsoe orofius bescrijft Dit rijk d' skont
 omtrent xiiij C. iaer. tot dattet coninc tyrus
 van persien en darius van meden wonnē op
 balt hasar die doe coninc was van babilonien
 En si brochten dit principael rijk der werelt
 an persien daer skont ij C. en xxxij iaer. tot dat
 tet alexander becrachtichde. ende want op co
 ninc darius ende hi brochtet an grpeckē Doe
 skonet omtrent ij C. en xvi. iaer. mer nye al
 so weldich na alexanders doot alst daer voer
 gheregiert was. want coninck alexander die
 deelde syn rijk an xij deelē eer hi starf. mer die
 vier verwonnen die acht wāt philippus syn
 broed bleef coninc vā grpeken en talentus vā
 syrien Ptholome9 in egiptē en anthiogonus
 ouer tlant vā alpen En skont also lange dattz
 die roēsche wonnē in iulius cesars tidē die die
 eerste keyser vā romen was op aristobol9 en
 op hirkæen die ghebzueters. om dat si reghen
 walsander streden om trijk. Aldus is dat prin

cipael rijk der werelt ghecomen onder die key-
serlike ghewelt van romen die ons die natuer-
like rechten bescreuen en gheset hebben Also
daniel die propheet yphiteert hadde van vier
principael rijken der werelt En het sal eynde
an romen mer si sullen tweedzachtich regiere
Alsoe waerlic wel aenschijn is Dit voersleyde
daniel ond nabugodonosor die grote coninck
van babilonien doe hi hem sine droem bedude

Idus heeft romen vande keyser dz waer-
like sweert Ende vande paeus dz ghees-
telike sweert ende hiet dat hoeft vande werelt
Oeck leit her Eyke dat onse ouden die hier
te voren te lande quamen die hadde voer ghe-
weest in alexanders schaer ende hadde azpen
bedwonghe mer doe hi doot bleef doe en dor-
sten si niet te lande wederkeren doer des lan-
des haet ende nyt Ende si scepten mit ij hon-
dert cogghen die al bedozue op vier ende vyf-
tich nae Daer quamē xvij tot pralen xxij be-
laten rufiam en ruij quamē hier te lande En
si verdoeghe die dormsche heren en si bedwo-
ghen die lantlaten ende si besceyden hem den
acker tot sulcken recht alsme noch gheeft hier
of quamen die laten die nu eyghen luden ghe-
heten sijn Hier na quamen die verwochte an
haer rechten Van eyghen luden

Heef hem yemant selue tot eyghen owa
 bescut te sijn van ghewelt. sijn erkname
 moghen dat weder spreken Ende die eyghen
 scap duert en staet mit sijn lijf tot des herē lijf
 mer sijn erknamen behouden haer vry recht al
 hadde hem die vader oeck voert gherecht ey-
 ghen ghegheuen buten toedoen sijnre crue en
 de soe wie sijn goede recht verwraecht heuet
 mit diekten mit roue of mit valscheyt sijn kin-
 deren sijn daer omme n̄ rechteloes. ten si dat si
 mit claghen verwonnē werden dat si dier val-
 scheyt diekte of roet mede sculdich sijn. Mer
 wie hem seluen voert recht tot eyghen gheeft
 die kinder die hi na wint die sijn mede eyghē
 Sprekēt een here een man aen dat hi sijn in-
 ghebozen eyghen man si dat moet die here op
 hem houden mit twee sijnre eyghen mannen
 Hier spreken die leges teghen ende legghē dz
 eyghen luden niet tughen en moghen. Ut ex
 tra de testib⁹ oborū significatoꝝ ferijs Heer
 epke leit neen. wāt ouer vzi luden en sullen si
 niet tughen mer die ene eyghē ouer den ande-
 ren mach wel tughen Doch het mach een mā
 sijn vryheyt houdē dā een ander ouer hem tu-
 ghen dat is mit drien sijnre vrier maghen vā
 sijn vader en drie van sijn moed soe verleyt hi
 alle ghetuuch. mer versteruet een eyghē goet

an enen inco[m]m[un] mā die erueloes is. die rech
ter neemt dat goet   Hoe een man sijn ey
ghen op gheeft ende weder tot leen ontfaet
Oe wie sijn eyghen op gheeft en weder
te leen ontfaet. die here en helpet die ga
ue niet. hi en ontfaet dat goet vry in dien ban
daert onder ghelegghen is openbaer voer dien
rechter ende voer die buer ghilden Oec sal die
heer dat goet behoude in ledigher werē. iaer
ende dach Daer na mach die heer sekerlyc dat
goet gheuen of lenen wie hi wil. ende teyndē
jaer ende dach nae der leninghen. so en mach
gheen man voer eyghen dat goet aen talen.
Enich man die sijn goet op laet voer den rech
ter die salt wt sijnre lediger weren laten iaer
ende dach. oft die gaue en helpet niet. want
wes onder een man besterft dat moeghen die
eruen wel aenuaen buten des rechters oer lof
Hoe wanneer die rechter mit onrecht wey
ghert dat hij daer niet ouer staen en wil dat
een mā sijn eyghen goet op laet of dat hys n
gheuen en moet soe macht een man voer den
coninck wel gheuen alsoe verre als hys ghe
tuuch heeft. Dat is die rechter hem ghewey
ghert heeft Oeck mach een man sijn eyghen
wel gheuen voer sijn buerghenoten mit sijn
erfghenamen die dat erue na sijn doot heffen

47
soude of dz hys behout een halae hoeue Daer
hi den rechte sijns rechtes of pleghe Ut supra
inden stenen cloot libro primo articulo xliij.

Vanden seluen

Alle keijserlike leen die eruet die vader op
sijn outste soen in echte ghebozen en vol
maket van leden. alsoe dat hi dat rijck dienen
mach. Ende hi dat aen sinen here binnen der
jaer tael versoect heeft die man ghenen soen.
So is sijn leen de here ledich te si dz hi bi des he
ren hant een nae hant verliet is. Doch mach
die heere een dochter belenen mit des vaders
goede of hi wil om trouwen dienst die hij ghe
daen heeft sinen heer. Oeck hebben nu die vor
sten haer baen leen wt ghelegghet den scepenba
ren mannen tot eenen sekeren erfleem. want
als die scepenbaer manne wt toghen en dien
den dat rijck soe bleuen si bi wijlen veel doot
ende dan soe bleuen haer dochter. broeder of
suster. ende ander leen eruen berouet va haer
zijbe ende van lijf ende van goede. Hier om
sijn alle erfleem onuersterlijck. ende si eruen
vanden vader op sijn outste soen die echt ghe
bozen is. Heuet hij ghenen soen. hy erkiet op
sijn dochter. heuet hij gheen dochter. hij erk
iet op sine rechten sweert maech nederwert
die van dien leen ghebozen si. Item en heuet

xliij

een mā gheen kinder dā een soens dochter en
eenre dochter soē hi erft sijn leen op sijn doch-
ter soen mit meerre recht dan op sijn soens
dochter want die soen die heer scilt niet en be-
lenede. want waer ghelike zijbe is die euen
buertich sijn Gade van een side aen comen soe
sal die manhept leen ontsaen ende leen recht
pleghen Al beleende die leenheer den ionghel-
ten broeder mitten goede binnen der iaertael
ten scaet den outsten niet aen sijn recht des hi
sijn goet versoeket aen sijn heere binnen der
iaertael. ende en wil hem die here niet belee-
nen hij draghe des tuuch aen twee des heren
mannen die dat saghen ende hoerden daer na
en mach hij hem sekerlick niet veriaeren eer
hem die here een wete laet bi twee sijnre man-
nen Daer nae sal hi sijn here hulden binnen
enen iare ende ses weken Mer enich leen mā
die driemaal aen sinen heere leen sendet. doet
hi hem wepgheringhe tot elcken mael inder
iaertael mit recht is hij des heeren ledich. op
dat hi des van elcken mael sonderlinghe ghe-
tughe heeft van twee sijn heren mannen oft
sijn ouer heren mannen al dan mach hijt an
sine ouer here versoeken also voerscreuē staet
Item is die leenheer buten die grauefcap bil-
dom olte merck. alsoe dat hij daer niet bij co-

men en mach te recht sal hi sijn leen suchē an
 sijns heren hof. het si stede burch of dorp daer
 sijn voer vaders dat goet of ghehouden hebbē
 soe werke hi verst iaer ende dach die sal hi oec
 doen tot drie mael toe soe mach hi dat goet be
 litten sonder teeninghe des bij van elcke ver
 suck ghet. iuch heeft van twee mannen also
 voerscreuen is. tott er tijt dat hij vanden leen
 here weder ghemaent wert bi twee sijnre mā
 nen so sal hi binnen iaers ende ses weken sine
 heer hulde en eet doen hē hout en trou te we
 len als een leen mā sine here sculdich is te doe

Om wat saken mē dē keyser vloeken moet

Ovijf saken sal men den keyser verfoe
 ken tot sijnre hoechster dijnstat **D**at eer
 ste om ten beroepen verdel dat gheschiet voer
 een hoech recht daer die keyser naest bouen is
Dat anderde of dat hoghe recht twiuelde an
 een recht dan salmen dat beraet an den key
 ser halen. **D**at derde oft die keyser sijn hof
 maende tot des rijcs dienste. of totter roem
 schen vaert. **T**en vierden. soe wie yemant
 inder echten brenghen wil. dat en sal mē ner
 ghent doen. dan voer den keyser. **T**en vijf
 ten. oft hem yemant wt der achten tyen wil
 die verlaert den keyser. **I**n in codice de sen
 tencia passet et restitutis lege generalis vel

xliij

titutio En als die duntschen enen keyser ghe-
cozen hebben na haren recht. so en mach hem
die paeus niet te banne doen dan om drie sa-
ken Dat eerste is of hi inden gheloue twiuel-
de Dat ander of hi goods huus stoerde Dat
derde of hi sijn echte vrouwe begaue. Om de
se drie saken mach hem die paeus bannen Of
hi ontsuldighe hem ende of laet sonder eet-
stat Want wanneer die keyfers des rijcs hul-
de ende recht ghelwozen heeft. soe en sal hij
daer nae gheen eetstat meer doen Et in specu-
lo capitulo primo Ende men en sal nyemant
bannen hi en si xxv. iaer out

Wie dat gheen rechters wesen en sullen
Apen ioden wiuen en echtelose kinder
en moghen gheen rechters wesen. noch
gheen vonnisse ouer yemant vinden Et in au-
tentica de iudicibus paragrapho primo colla-
cione septima. Ende soe waer men enen iode
begrijpt in een rechters stoel die mach men nae
sonder brueke Oft doet hij eenighe van dien
saken die hier voer staen inder ioden recht.
Mer alle ander ghewelt moghen si ouer een
kersten man wel claghen Ende oeck yemant
die des keyfers vrede aen hem breket. dat sal
men rechten an sijn lijf Want god die heefse
ghestroyt ouer al in allen eynden der werelt

ous tot een exempel daer sullen si in eighēdā
 verkeren sonder heer scappie of ampt Oec en
 sullen si coninc noch prins hebben Also amos
 die propheet seyde Item oeck en sal niemant
 rechter wesen hi en si xxv iaer out Ut ff de re
 ludicata lege qdā Voert die indē ban sijn wt
 ghebānen lude · voert ende alle die ghene die
 rechteloes sijn doch soe moeten sy drie saken
 wel tughen Dats simonie ongheloue eñ des
 rijcx verradenisse Ut coder ad legem iuliany
 lege maiestas

Vā coninc eñ rechters recht

Anneer een coninc of bisscop eerst ghe
 cozen wert die sal ledich wesen alle ghe
 richte eñ tolle · mūte eñ alle gheuāghene in al
 le des rijcx steden eñ burghen · die gheuāghē
 salmen voer hem brenghen · ende mit recht ā
 spreken of vri laten alsoe verre als si onuer
 wonnen bliuen vanden rechters · Item heer
 eyke vraghet wie is die rechter die dz oerdel
 vraghet ofte die dat wt wiset Ic segge die dz
 recht eynt ende vtet die is rechter · Hier is le
 ges weder ende seyt die dat vonnisse vraghet
 die is rechter · want hy ghebiet lust ende neēt
 boet dat en doet die wiser n? Wāt daer en is
 gheen man sonder boete dan dpe rechter die
 dat vzaeghet Ut supra in libro secundo in

den Keynen cloot articulo xiiij. Mer keyser
vrederic antwoert meester eyke en seyt voer
waer voer gode sijn si beyde rechters ghetelt
beyde vraget en vinder Jte wāneer een oer-
del vīndē et vonnis gheuraghet is. en hi des
nz gheuindē en kā Daer sal hi sinē eet toe doē
dat hys niet vīndē en can Soe wint hi verck
xiiij daghen Ten si dat die claghe op enen in
comende wechuaerdighen mā gae. soe sal die
dach niet langher wesen dan ouer nacht Du
salste den incomelinc van ghelastpyghen sake
een ouertoghen recht late ghescheyen vā wes
des hi claget. of op hem oec gheclaget wort
Mer claghet men om eyghen of om ty mmer
of mit brieuen die daer teghen woerdich sijn
so sal die verck xiiij nacht wesen Jtem in comē
lude sijn alle die ghene die in dyen ban onder
dlen rechter niet gheseten en sijn Et in specu-
lo saxonū ca^o lxx^o Jtem voert wanneer dye
roemliche coninc tot aken ghecroent is mit y-
lere So sal hi belenen alle bisscoppen en abtē
mit eenre sceptrem En die vorsten mit eenre
vaen. daer sullen dyes heren wapen in staen
van dat lantschap daer hi mede beleent wert.

Van goet te verlaiken

En mā mach rechtuaerdighe sake wet
tot dieften maken in drie manserē Jndē

eersten of hem enich ghestolen goet te houdē
 ghegheue is. en hi niet en weet dattet ghesto-
 len is Ten anderen of hi goet vjnt en hi niet
 en weet wiet toe behoert Ten derden of hem
 goet an drijft mit groet water. en hi des goe-
 des niet op en biet inder kerkē. mer wert hē
 om dat goet gheuraghet ende verlekert hijt
 goedes of hudet so ist dieftich. mer sijn lijf is
 onuerwrocht om dat hys wt nyemāts weer
 ghestolen en heeft. dat goet sal hi mit boeten
 ouer gheuen Item alle gheuonden goede en-
 de drijfgoede dat drie sonnēdaghe inder ker-
 ken daer die vjnder woēt op gheboedē wert
 ende volget daer nyemāt op binnen drie vier-
 tien dagen. so neemt die kerc eē deel. die rech-
 ter een deel. ende dat derdendeel sal die vjndi-
 selue behoudē. mer draecht een man sijn goet
 te lande om dat sijn scip sincken woude of sijn
 huus brandē woude. en hi sijn goet wt droe-
 ghe. wie dat neemt dat is een dief wes eē mā
 hem anders onderwijnt mit recht wert hy ū
 of ghewijset hi ghest boete Item nochtan so
 hebben die scripbrekinghe langhe tijt mit qua-
 der ghewoenten haer goet verlozen dz die he-
 ren mit onrechter ghewelt vcer recht hebbē
 willen. Ut in autentica nauigia. Codice de
 furtis. Want albanus soude pylatus verant

woerdē voer den keyset tyberius. ende als hy
quam in galissen daer wert hy scip broekich
ende bleef een tyt legghen Want hi lijf ende
goet daer an gebzuyct hadde. doe was velpa
siaen daer een coninc. ende om dat hem alba
nus ghenas vāden welpē of dalen soe gaf hy
hē quijt sondi letsel te hebben vander scyppze
kinghe

Van daghelix recht

Gheen vzeemt man en is schuldich te ant
woerdē i eē doorp op eē sōderlinge doorp
recht. mer na rechtē lantrecht. wilz die doorp
man nae sijnre ghewoente teghen lant recht
dat salmen beroepen voer dz hoghe recht dā
en sal die rechter van die sake niet voert rech
ten. mer hi salse daghen voer dat hoghe recht
daer dat behoert. En rechtet die rechter daer
bouen soe verbuert hi sijn officium. ende ten
staet den weder roeper niet. **Ut infra articu
lo in fine** Mer soe wie om ondaet of ghewelt
voer een gherecht gebrocht wert die en mach
gheen oerdel schelden. want hy sijn lijf daer
mede verlenghen soude. **Ut in codice quozum
finem sine appellacione rescinduntur lege ob
seruare.** Item soe waer een man rechts be
gheert het si in dorpen of in steden daer sal hi
rechts pleghen hi si wie dz hi si Ridder paep
of poozter. **Ut ff de iudicijs l qui non cogitur**

eñ mens niet wel heet d'luē en mach. mē neē
twe huernotē eñ latē d'ye beken den scade loe
sal mē hē die scade rechten na scut recht Item
so wie sinē hof niet en behendet. wāt dat ghe
meen cozen is in comē. wes scade hē sciet die
en sal mē hē niet rechtē. mer so wie sijn hof be
hendet heeft mit recht recht mē hē sinē scade
Vanden herden eñ van beesten

Nich herder die om loen diēt comen d'ye
woluen beeren of vossen of āder wilde
beesten ende biten sijn vee of scapen Ende en
roept die herder gheen ghescreie dat hi bewi
sen mach te recht. so sal hy den scade ghelden
mer heeft die harder menigherhande vee en
de beesten in sijnre hoeden. eñ bjt of leemt dz
een vee des anders vee so sal die harde wisen
dat beest die dat ghedaē heeft ende doē daer
sinen eet toe Dan sal die here vā dat beest diet
ghedaen heeft dat ghewōde beest in sijnē stal
houden op sinen cost tot dat dz beest wel we
der te veldē gaen mach. mer sterft dat beest
hi gheft sijn weerghele Ut in ff Sy quadru
pes pauperiem fecisse dicatur lege p^a pag^a dū
arietes Itē mist een man een beest des auōts
dat die harde after ghelatē heeft eñ betijt dē
man den harde den eersten auont als die har
de mitten anderen vee in coemt d'ye harder

52
ghelden hē dat beest. mer wert hi daer nae be
tijt van yemāt dat hi hē een beest vlozē heeft
hi mach hem mit sinen eet wel ontsuldigen
dat bi sinē sculde gheen beeste verlozē en si De
in speculo cap^o ix^o Vā des rýcx heer Stratē

Ile heer Straten sullen alsoe breeet wesen
als dat die een waghen den anderē wy
ken mach. en dē ongheladen wagē sal wiken
den gheladen waghen. Oec wie eerst in enen
enghen weghe coemt. of op eenre bzugghen
die sal eerst oueruarē. en soe wie eerst totter
molen coemt die sal mē eerst malen dats recht
Item soe wye des rýcx heer straet aen graeft
of minret. wert hi daer op beclaghet hi sal
mit boeten legghen laten ende weder andel
uen Item soe wie van meenre waerscap aen
laet dat salmen hem ontwaren op wat tyde
datmen wil. Coemt hi daer nae weder daer
op hi sal den scade mit boete beteren. Item
waer dat sake dz die lantshere sinen pachter
enighe ontwaringhe dede en hi in sijnre ont
waringhe bleue so soude die lantshere des eer
sten rechte daghe daer nae voert gerecht comē
en sijn ghehout daer toe doen dz sijn pachter
aen dat lant huer noch tijt aen en had en la
tē dat teykenē also dz hýt beschijnighen of be
wysen mach of die ontwaringe en waer van

gheenre waerden Jc̄ alle die lantherē die ha
re pachters verdrūen willen vā lāden en̄ er
uen dat die ploech begaet. die sal hē dz hoghe
lant ontwarē voer sinte iacobs dach indē so
mer en̄ alle neder lande voer sinte peter daer
naest volghende diemē hpet ad cathedra des
ghelijcs sal die lantlate sinen here oeck of hy
ghelde dē ouden pacht Mer ontwaert die he
re sinen lantlate ter rechter tijt sijn erue. en̄
laepet die lantlate daer en bouen sonder we
dersprake vā recht hi heeft laet en̄ arbeit vee
lozen. en̄ voert hūt daer na vandē erue soe is
hi een gheweldenaer   Hoe die kynder
hoer goet deplen nae der ouder doot

Ochterē en̄ soenē die wt hoers vaders
en̄ moedershuse besaet sijn mit medega
ue. Dye en sullen vander eerster doot hoerre
ouderē niet deffen mit die broders en̄ susters
die daer ombestadet en̄ onghegoet sijn. Mer
die vader of die moeder die daer langheste le
uet die sal deplen mitten kinderen die al dan
onbestaet ende onghegoet sijn. Mer ten leste
dode sulle si ghelijck deplen ende erue nemen
alloe verre als si alle vander eerster doot ghe
goet sijn. mer bliuen si sitten onghedeplē tot
inden laetsten doot. soe sullen die kynder die
als dan bestaet sijn in tassen myt eenre hant

eñ die onbestade met beyden handen Behou
delic alle heerlcilt eñ leen eñ vordelic goet te
gaen daert van rechte behoer

Hier nae volghen een deel vanden rechtē
die god selue ghelet heeft

Ie here seyde tot moyses opten berch o-
reb·mē sel rechtē lýt ouer lýt·oghe ouer
oghe·lyt ouer lýt·hant ouer hant·voet ouer
voet·tāt ouer tant Mer geniel een dootslach
onuerkens die enverboert daer mede sijn lýt
niet·mer hi sal wyken uter stat vanden wre-
ker des bloedes Ende die stat daer hi in wy-
ken sal daer sal hi openbaren eñ verborghen
recht daer of te verbeyden dat sijn saken on-
uerkens ghelchiet sijn daer salmen hem ont-
houden totter tyt dat die grote bisscop sterft
loe mach hi mit een nye ghecozen bisscop we-
der in sijn stat comen eñ hebben voldae den
wreker vanden bloede Ut in exodo cap^o xxv
Item waert sake dat enich man den anderen
sloeghe·alsoe dat hi hem woude·ende die ge-
woude man verlumede hem seluer of hē quae
pestilenci of ander stert aen·of hi ghenase vā
der woude·ende ghinc vzy los opter straten
ende hi dat beschinighen coste ende daer nae
storue hi·daer of en costmen mit recht genen
dootslach makē·wāt hi hē seluē vlumet had

Scolastica seyt van enen dootslaghe onuerkens
dat is of een mensche ramede op enen vogel
of op een wilt beest en hi scoet sinen vriet. of
die indē bollche hout houwet en dat hout be
uel sinē vriet. of ontuloeghe hem sijn axe vā
sijn byle en rakede sinen vrient. dit en des ge
lijcx sijn dootslaghe onuerkens. mer soe wie
myt wille eens menschen bloet stortede ende
slaten doot. sich dat bloet en mach niet ghesu
uert worden dan mit des ghees bloet dye dz
wt storten dede Echter seyde die here souwe
den tempel besmit mit bloede of mit diefte of
mit roue hi en sal daer gheen vriheyt in heb
ben. Soe wye sijn vader ofte moder slaet of
scoet ofte werpet hy sal dē doot steruē Voert
seyde die here alle ghecofte eyghene ende ge
uanghen menschen die sullen vry wesen indē
iaer der verlatenisse dat is dz vyftichste iaer
iubileo. alsoe los en also vry als die mensche
welen wil van my. als hi minen hoghen tem
pel verloect en daer minen naem aen roepet
also los en vry salstu dinen broeder laten indē
iaer iubileo Ut in exodo cap^o xxv

Van goods recht

Men olle die een mēsche doot. mē sal den
olle stenen. en men sal sijn vleysch nze etē
mer ist dē here vanden olle gheseyt dz sijn os

hijt ende of stotende is en bant hys niet op hi
 is sculdich dier daet wert hy daer of bedragē
 Soe wie een put of eē cuul graeft die hy niet
 en ouerdect valt pemāts os of ezel daer in die
 here vādē put sal den os ghelden om weerde
 ende behouden dat vee of beest Js dz pemāts
 vee eens anders vee doot of leent dien doden
 os sullen si te samen deplen ende gheldē. mer
 wilt hi dat sijn os of vee stotende was. hi salt
 alleen ghelden Soe wie een os steelt hi sal dē
 os vijfouut ghelden. ende en heet hi niet me-
 de te ghelden men sal den dijf daer voer ver-
 ropē Breket enich man in eens ander mans
 huus of graeft hi hem daer in bi nacht slaten
 die huushere doot hi is sijn bloedes ōsculdich
 mer is die sōne op. dz die dach hem opēbaert
 soe is hi manslachtich Item slaet een man al
 dusenen anderē doet als daer ghescreuē staet
 hi bliues sonder scade in dien dat hijt den ge-
 recht kundich maket dattet also ghesciet is

Vanden seluen rechte

De wie sijn vuer vliegheit in eens andis
 roorn hi sal den scade ghelden Ende soe
 wie pemāt of leent os of ezel of scaep wert et
 hem ghestolen men salt hem dwingen te ghel-
 den. mer hout hijt om loen ende wert et ghe-
 gheten van een vzeemt beest hy en salt nyet

!

geldē Ist dz hÿt trefkelic bewÿst Touenaers
en ketters of die afgoden oefenen die en sal
tu niet laten leuen. dē onnoselen noch dē ge
rechtighen en salstu niet doden Want ic den
quaden contrary bin Onkancet gheen ghif
ren inden vonnissen. want si verblinden der
wÿsser lude oghe. ende si verkeren der ghe
rechtigher woerde. Vinstu dÿns viants os
gheuallen in enen put du salsten hem dā wt
trecken Vinstu hem in dolen indē weghe du
salste hem thuis lenden. Du en salste gheen
huwelic maken metten cananeen. dat is te u
staen metten onghelouighen Enich man dÿe
een maghet coept ende slaept hi daer bi hi en
salder niet voert vercopen. Mer huert hi een
maghet om soen die vri is. slaept hi daer by.
ende wil hi haer niet trouwē. of en wils sÿn
vader niet ghehenghen. hi is haer sculdich te
māne te helpen nae horen staet. ende ropen
haer clepder voer haere suerheyt

Dit sÿn des herē verbode i sÿn recht Exodo
Och seyde die here tot moyles soe wÿp
dat slaept bi sÿns vaders wÿf of ampe
die salmen wt leyden. ende hem beyden dodē
Soe wÿp datter slaepet by eens mans wÿf
die poeptÿer. ende die ouerspeelsÿnne salmen

beyde stenen Josephus en scolarica seggē Al
 so verre als dat in een stede of dorp ghesceyt
 mer werden si beuōdē indē acker so sal mē dē
 poptier dodē en dat wif leuende laten Wāt
 si mochte wel gheluyt gheroepen hebben en
 nyemant en condēs ghehozen So wie slapet
 bi sijnns soens wif of bi sijnns wifs moeder of
 by sijnns wif dochter die salmen te samen do
 den Soe wie onnatuerlic misbruuct ofte mā
 ofte wif of met enich beest oncuulheyt doet
 die en salstu niet laten leuen So wie slaepet bi
 sijn luster en alle die phisonissen dye salmen
 stenen mit alle den ghenen die hē daer an hou
 den Ut in leuitico ca. xxvi Hier op seyt dye
 here ist dattu wif stemme hoerste ende hoer
 ste mijn ghebode en mijn vōnisse so sal ic dijn
 re vianden viāt welen en ic salse quellen dye
 di quellen Ut in leuitico cap. xxiii x xro.

Je here seide rechter mē en sel gheē gelt
 ontfaen van enen dye bloet schuldich is
 en men en sal niemāt doden om gherecht oer
 konde Du en salste nyemant sijn loen onthou
 den ouer nacht noch nyemant en sal twee ma
 te of ghewicht in sijn huus hebben Ende soe
 wie venijnt ouer hem draghz die salmen dat
 selue doen dat hy ghedocht hadde een ander
 daer mede te doen Ut in niii staet capitulo

xxix Du en sulste den incothelijnt niet quelle
of verdriet doen. du en salste gheen ydel ghe-
ban inden tēpel maken in minen amscouwen
Juden oerbaer ontfermt di ouer den onnole-
len en ouer dē armē. du en salste dinen prince
n; vloeken Die weduē en die wesen en salstu
n; rouē of verdrucken. wāt hoer roep toent
tot mi en ic salt horen. en ilt dat ghijt doet Ic
sal v wif en kinder weduwe en wesen makē
Du salste vonnissen den ryken ghelijc den ar-
men. den groten ghelijck den cleynen. du en
salste nyemant wt nemen. Want dat vonnis
is mijn. Ende wert enich gheuonden dat hy
valsche oerconde of vonnisse ouer sinen euen
mensche ghewilt of ghetughet heuet die sal
men dat selue doen dat hi enen andere n ouer
ghetuucht heeft Josephus seit. dit glose ald⁹
wes aen die menschet draghet dat sal hy mit
ter menscheit beteren Mer wert een sijn goet
mit onrecht of ghewiltz of mit ghetughe ont-
lept Doer god salt den oerdel vinden. of den
tugher gheldē. wāt wie in eens rechters stoe-
le sittet die is noot dat hy dye verstandenisse
vanden vonnisse weet Et in ecclesiastico ca-
pittulo xxxviij Mer du salste gherechtelijck
i adē gherecht volgen op dattu wel sijn moet
ende dattu langhe leuen moghes In dat lāt

dat ic di gheuen sal. Ende ist dat ghi dit nyet
 en doetste ende in minen weghe niet en wan-
 derste ende mijn ghebode en mijn vonnis niet
 en houtste die ic di ghegheuen hebbe. Sich ic
 bin dyn here dyn god en ic vilietier der vader
 quaetheyt op den kinderen inden derden en-
 de inden vierden gheslacht en ic doe ontferm-
 harticheyt in veel dulentyghen den ghenen
 die mijn ghebode en mijn vonnissen wachtē.
 Scolastica seyt dat die here wel wreket dē va-
 der quaetheyt en sijn laet hier op deser werelt
 mer inder ewicheyt sal en yghelijc sijns selfs
 last draghen. Hier nae belouede die here den
 kinderen van ysrahel menighe benedictie dē
 ghenen die sijn gheboden ende sijn vonnissen
 hielden En hi belouede menige maledixie die
 contrari daden. Also in leuitico ende in deu-
 tronomio ghescreuen staet

Van die twalef maledictien

Jer na clam moises mit aaron sine broe-
 der ende mit alle leuiten opten berch ga-
 razaym. ende als hi hem gheseyt hadde al des
 heren ghebode die hi hem ghegheuen hadde
 doe stode die kinderen van ysrahel op enen an-
 deren berch gheheten hebal ende die leuiten la-
 sen myt luder stemmen twalef maledixien.
 ende dpe ander ses gheslachten dpe sonden
 lij

beneden die ander ses gheslachten en si gauen
antwoerde Jude eerste riepen die leuite Ver
maledijt si die man die maket beelde of afgo
den in des heren owaerdicheit En alt volc ant
woerde amen Vermaledijt is hi die vader en
de moeder niet en eert En alt volc antwoer
de amen Vermaledijt is hi die syne naeste pa
len ouersettet En al dat volc antwoerde ame
Vermaledijt is hy die den blinden doet dolen
inden weghe Ende al dat volc antwoerde a
men Vermaledijt is hi die der armen vonnis
verkeert Ende al dat volc antwoerde amen
Vermaledijt is hi die slaept bi syne vad wif
Et reuelat operimetum lectuli eius Ende alt
volc antwoerde amen Vermaledijt is hi dpe
doet vulheyt mit eere beesten En alt volc a nt
woerde amen Vermaledijt is hi die slaept by
sijn suster Ende alle dat volc antwoerde ame
Vermaledijt is hi die slaept by sijn swagher
Ende alt volc antwoerde amen Vermaledijt
is hi die slaept by eens anders mans wif En
al dat volc antwoerde amen Vermaledijt is
hi die ghiften ontfact om te slaen ee mensche
Ende al dat volc antwoerde amen Vermale
dijt is hi die niet en blijft ider ewe goods En
alt volc antwoerde amen **¶** Ut in deutrono
mij capitulo xxvij.

Hoeneer een man sijn leen verfoeken sal
 En leen heer en sal nyemant myt enigē
 goede belenen hi en hebbe eerst selue sijn
 leen vā sinen ouerheer ontfaen Ende wāneer
 hi sijn goet ontfaen heeft so beghint sijn iaer
 tael daer binnen sellen sine mānen haer leen
 an hem verfoeken Ende wes dan onuersocht
 wert datmen dan hem sculdich te houden is
 so heeft die here sijn iaertael dz goet te volgē
 Dz is also menich iaer also menich heersele
 is vanden coninc nederwer wtghenou en dz
 hem gheen kinder verfwighen en moghen bi
 nen haren iaren tot leen recht nocht tot lant
 recht Ende of des kints mōber wat versume
 de. dat sal dat kint tot sinen iaren weder an
 vaen Item wāneer die vader sterft so sal die
 leenheer sijn outste soen nae recht belenē met
 sijns vaders goede. oec hoe lant hi is Alst den
 momber aen hem sent alst recht is dye mom
 ber sal oec hulde sweren ende diemen Oec sal
 men den leen here borghe setten dat dit beleē
 de kint die outste soen is. om dat nyemāt an
 ders nae en coemt dye dye here om dat goet
 mit meerre recht aen taelt Mer heeft die here
 enen iongheren soen bekent ten scaet dē out
 sten aen sijn recht niet. also verre als die out
 ste binnen den iaertael verfoeckt Item dye
 lij h i

here mach oec wel ij. of iij. of meer broeders
belenen mit enen goede die tot horen iaren ge
comen sijn. Alsoe verre als die leen erue dat
goet mit sinen broederen in ghelyker weren
hebben wil. Ut in speculo saxonis ca. ij.
ende xvij. Mer soe waer een leen heer twee of
iij man belenen wil. mit enen goede die hem
elck rech toe vermetē. So en mach haerre geē
dat leen op draghen den anderē te staden ou
enen anderen daer mede te belenen. Eer dat
leen ghedeylet is daert van recht hoert. Van
twee of drie man eengoet te belenen

Proken twee man een eerfleen aen dye
beyde die weer niet en hebben Also dat
si beyde daer an ghebozen sijn ende nyet van
sade Soe wie daer die eerste leninghe hebben
die herft die were thent si hem mit leen recht
ondeylet wert behoudelyke die loon die weer
nae sijns vaders doot ende den enen broeder
van den anderen van eerflee. Mer steruet dye
vader ende sijn soen beyde binnē den iaertael
die ander leen erue sal dat goet aen sinen he-
re verloeken binnen dē iaertael mit een heer
wade van allen eerfleenende niet vāden rech
ten keplerleen

Itsept dye here sinen man. daer nae

en heeft die h^{ere} gheen māscapāen die goedē
 Mer ontseyt die man sinen heer hi sal sinē he^{re}
 re eerste dat goet op draghen in sijn teghen^{woer}
 woerdicheyt ofte sijn manscap mitten goede
 of scriuen Soe is die here dat goet ledich son
 der anspraec of leenrecht daer an te volghen
 Oeck en sal die een opten anderen niet scady
 ghen binnen een at mael nae dat op draghen
 Dit in speculo capitulo centesimo 2° lxxxv

Van tughe ende hoemē een vōnis weder
 roepen sal tot leenrecht

Ert yemant besproken nae doede sijn
 vaders ende sijnre moeder dz hy onecht
 ghebozen si die dat seyt die moet op hē tu
 ghen met seuen volcomender ludē aent rech^{te}
 te die dat opten heplighen swerē Doch mach
 een man sijn echte ende goede recht bet hou
 den selue mit sijn derden dan ment hem of tu
 ghen moghe Ende alle die ghene die in onech
 te ghebozen sijn die en sullen den heerscilt vā
 den leen niet aen besteruen vā vader noch vā
 moeder hi en si eerst vercozē voer des keplers
 scaer noch op eyghen luden Ende op alle die
 ghene die rechteloos sijn Mer alle eyghelike
 goeden moghē si hebben Itē bespreect die ledē
 here sinē mā of dye een mā den anderē tot ledē

liij

h ij

recht an om een goet. en wert die sprake mit
oerdel ghedaghet op drie vliertien daghe. So
wie daer dan niet en comt die is nederuellich
ende men ondeyle hem dz goet mit recht. het
en beneem hem wettelike noot of hy sal dat
goet met boeten laten. en coemt hi voer sine
heer. Ende voer des heren mannen om leen
recht te pleghen. Ende wert hem sijn goet o
deijlt met leenrecht soe mach hy dat vonnes
beschelden of hy wil ende brenghen dat voer
sijn ouer heer. Mer soe wie een vonnes scheit
die sal staen mit bloeten hoefde sonder wapen
zwaerde noch spore huue noch bokelaer mes
noch coker en sal hy ouer hem hebben. Soe
mach hi legghen. here dat vonnes dat die ma
ghuonden heeft dat is een onrecht vonnyste.
Ende ic sals een beter vinden. soe ic ghelpro
ken hebben in mijne ding woerde dat is een
recht vonnisse. ende des sal ic wedden na den
kepler recht. Hier om daghet my voer enen
meerderen here. ende hogheren houe. Ende
wanneer dit aldus gheschiet is. soe en salme
gheenre leye vonnisse daer ouer vinden.
Item bozghen soe sullen si setten dat sy hoer
recht op beyden siden volcomen sullen. Ten
si dat si noch een halue hoeue lants van dyen
heer te leen houden. die noch onbesproken is.

59
Oec en sal nyemant burch noch tuuch wesen
hien hebbe öder den here also veel goets als
die wedde en die boete mitten waerghelde a
draghen Ut in speculo saxonis cap^o ij^o lxxvi
Item wepghert dye here sinen man syn goet
te verlyen die daer mit recht aen gheeruet sy
binnen die iaertael. soe sal dye man dat goet
anderwerf aen hem synen binnen tader iaer
tal. of hi mach hem weder daer aen veriaeren
want een leen here mach hem wel berade. of
he wat aen ghecome waer hier binnen en sal
die man niet tughen noch leenrechts pleghē

Onstātjn die grote keiser gaf de paus
dat waerlike recht totten gheesteliken
Hier om wes men mit gheestelike recht nyet
bedwinghe en ran ghehoersaem te wesen dz
salmē sterken mitten waerlike recht die daer
scaet der sielen ende niet dat lijf Oec en scaet
hi ghenen man tot leen recht daer en volghe
des keisers echte nae. Item dit is vanden xv
articulen die gregorius die vijfte paus we
der roept

Eemt een man een wijf dye eerfleen he
uet soe neemt hi al haer goet in rechter
womberscap. ende hi sal dien leen here bi hul
den verpleghen binnen den iaertael al. dan
lv h ij

heeft hi dē heer scilt En sal voert alle leerecht
pleghē. ende die vrouwe heeft al hoers mā
recht. het si hogher of legher En soe wāner
hoer man sterft. soe treet si weder in hoer ou
de recht Mer steruet die vrouwe eer die man
so is die man sijn lenynghe teneynde gecome
Ten si dat hem die nae hant mit rechte ghe
dinge daer an gheleent si. want een leen here
mach wel een man nae sijns mans doot nae
hant lenen Het si erue of iaerghelt of hy wyl
des ment binne iaertael na sijns mans doot
an hē lent **De i speculo saxonis ca. ij. xlvij**

Van leen

Je beleende man sal sinen here hulden
en sweren dat hi hem hout si alsoe enen
beruen man sinen heer vā rechts weghē scul
dich is te doen ende toebehoert Alsoe langhe
als hy sinen man wesen sel ende dat goet heb
ben wyl Ser hi dat ghedaen heeft en mach hi
nyemants ghetuuch wesen tot leenrecht Hy
sal oec sinen here ghetrouwe wesen soe waer
hi bi hem is Ende crighet die here vande op
sijn lant sijn mannen sullen hem dienē als hy
hem dat kundighet bi twee sijnre mannen vī
weken voer die tyt dat hi varen sal. ende ses
nagē dienen Item wert die leen man gheuan
ghen die heer sal hem dā mit recht weder lof

sen alsoe verre als hi gheuanghē wert In des heren dienst daer hi ghelaten wert Jtē waert sake dat een leen man te dienst ghebodē worde. soe sellen hem die leen heren den cost belozghen ten waer dattet leen so swaer waer dz men moghelijc v̄ grote dienst om doen mochte Jtē die vorsten sullen dz rjē dienē binne dē duylschen lande. Mer want eer dat rjē tot romen reyft om al daer ghecroent te wesen So sullen vi vorsten mit hem varē die eerst in des rjcs kuer sijn dat sijn die bisscop vā tryer. vā mens. van colen. die pals graue vanden rjn die hartoch vā sassen. die merck graue vā brādenburch. En voert sel elc mā varen myt sinē here die des rjcx goet te leē hebbē. of hi mach die vaert lossen mit een iaer rentē vā sijn leē goet. Men sal dese vaert bieden een iaer en v̄weken. en drie daghe. voert sal elc man sinen leenheer dienen tot allē leenrecht als hy hem des vermaent by twee sjure mannen

Van tuchnisse

Heen man en sal tuch wesen noch oer del vinden tot leenrecht hi en hebbe een halue houe leengoets oft meer. Oeck en sullen niet tughen bannijghe luden of die in des keplers achte sijn. ende die tuchtlaghe ghe-
lyt

lept sijn die en sullen nyet tughen inden ban
daer si tuptlaghe ghelept sijn

Hoemen leen verlenen sal

Aghet enen heer sijn man te leen recht
daer hi hem om aen spreect dye man en
sal sinen here niet antwoerden eer sijn anspra
ke gheeyndt is. mer nemet die man sijn dach
ende bekerft die besproken man ander goet
an. eer dz vonnis gheeyndt is. Ende coemt die
man voer sinen heer ende verbiet hem voer ij
mannen die heer sallen belenen wyt dien an
derē goede al en is sijn vōnisse niet gheeyndt
want hi mocht hem anders an trecken dat hi
veriaertaelde aen sijn goet. ende weyghert
die here die mā sijn goet te lenen die mā werk
dach een iaer. ende ses weken want hem dye
here beradē heeft. Ende coemt die mā weder
teynden den iaertael. en noch binnen sijn der
de iaertael. en verbiet hē na leenrecht mit blo
tē hoefde mit verslāmendē hāden tonende dat
heerghewade weyghert hē noch die here die
leninghe. Te recht salt hem die ouer here le
nen op dat hys tughe heeft vā twee sijnre mā
nen. Dat hem die here driemaal weygher in
ghe ghedaen heeft. Item alle tughe mach dye
here wel tughen op sijn man mit twee sijnre

61

ewe sijnre mannen sonder daer sijn man sijn
leen mede verlesen soude dat moet hy tugen
mit vi mannen · nochtant sal oye ouer heer si
nen man een weet laten · wanneer hi die ne-
der man belenen sal. En hi sal hem besculdigē
voer sinen mannen · waer om dz hi sijn neder
man leen weygheringhe ghedaen heeft · so is
die neder here des leens ledich · ten sy dattet
onder hem verlumet sy

Van leninghe ende van ghetughe

Oe waer een heer goet leent enen man
voer sinen mannen Alle die daer teghē
woerdich sijn sonder weder spraken · Gheen
aenspraec en hebben si daer nae op dat goet
Mer gheen here en sal nyemane belenen myt
enighen goede · mē sal dat goet eerst benomē
ende openen vā wien hem dat goet an quam
Oeck en sal gheen man anderwerue goet dē
saē dat hem eens ghelent is of hūt al op laet
of vercoept · ende hem dat goet weder · binnē
iaer ende binnē dach besterft Ende gheē mā
en is sculdich sinen leen here te antwoerden
tot leen recht van scade of van ghebrekē die
sijn man hem ghedaen heuet · of dyen here si
nē mā vā sake die geschiet sijn eer · by sijn mā
wert Jte die here mach lef recht houdē mit iij
lvij

lijnre wānen of meer Dz is een mā die mēnt
vraghet ende twe die raden Item inden stich
te van utrecht moeder meer wesen

Hoeneer die kinder erfnaem werden

Je vader eruet sinen leen op sinen out-
ten recht scepen loen. also verre als dpe
so ne alsoe langhe na sinen vader leeft dat mē
sijn stemme horen mach indē eynde der came-
ren daer hi in geboren wert Anders en is dz
kint an gheen leen gheeruet. En die here en
sal nyemāt belenē hi en sy een scepenbaer vri
man hier nae sal hi hem bi hulden verpleghē

Van daghen te leen recht en wettel ijck
noot saken

Ert een man ghedaghet tot leenrecht
mit des leen heren bode ende twe lijnre
mannen die dat horen ouer ses weken voer te
comen. Coemt die man niet voer hi sal sinen
heer wet gheuen Ende wort hi voert gheda-
ghet anderweruen noch gheeft hi wedde Tē
derden mael ondeylt men hem allulc leen als
hi van dien leen here houdende is. het en be-
neem hem wettelike noot dat hy si vri of ey-
ghen die dat hout opten heylighē Dese noot
is vāghenisse secheyt peregrimage butē des
lants ende des rijcs dienst Alsoe verre als hy
daer toe gheladen wert. mer sette enen man

12
vanckenisse of ander noot soe dat hy niet co-
men en conde noch ghenen bodde seyn den. soe
sal hi comen ten naesten gedinghe als hy los
wert en weder te lande coemt. Ende bewysē
dien noot als recht is en bliuens sonder scade
mer is hem des rix of sijns leen heren heer-
vaert ghebodē nadē recht van leen. En scaet
hi onder recht ghedaghet. en volghet hy dye
heer vaert. ten scaet hem aen sijn recht niet di
wplen hi inden dienst is

Van onuerkerlic leen

Oemt een scpenbaer vry man een leen
an bi stercken dat hi sinen minderen tot
een leen heer ontsaē moet. en wert hi sijn mā
dat en scaet den vryen man an sijn recht niet
wāt alle gheboert sijn van natueren ende die
manscap is van gheseten recht en geen ghe-
set recht en mach natuerlic recht verdrucken
Dt in institutis de legitima agnatorū tutela
pagpho finali Mer die heer en mach niet ver-
nederen sinen man als hier nae volghet

Hoe een man sijn leen aen enen anderē
niet soeken en derff

Aet een leen heer sijn goet ende sijn mā
scap op voer sinē ouer here en ontsaet dz
een die hem niet euen boertich en is Sijn mā
nen moghen wel weygheren haer goet vādē

anderen te ontfaen. Oeck naem die heer een
wif die niet scerpēbaer en is Ende wint hi bi
haer enē loen die hem niet euen boertich en is
Sijn mānen moghen of gaen alsoe voerscre-
uen is Item dit is gheselt vanden ouden ver-
sterliken leen. Die die rowepnē onse ouders
te lenen plaghen dan sullen dye mannen gā
voer horen ouer heer ende begherē dat hi hē
wile enē daer hi sijn goet of houdē mach mit
alsoe groter eeren als hēt vanden anderē helt
Want gheen recht en wilet dat men yemant
mit sinen goede vernederen sal mit begheren
recht of leggheren heren mer wilet die ouer he-
re dat hēt ontfaen sal tē scaet hē aen sijn goe-
de recht niet

Oeck yemant sijn leen aen sijn kint dat
binnen sinen iaren is als recht is. Ende
weyghert dat kint ende sijn wōber die lenin-
ghe die man salt daer nae weder versoeken
tenden sinen iaren. of die man hem weder
veriaeren tenden des kints iaertael iaer ende
dach Item gheen here en is sculdich sinen mā-
te antwoerdē voer sinē ouer heer hy en hebbe
hē eerst recht gheweyghert Hoe een leē
here sijns mans naecomelinghen belenen sal

Teruet een man die drie of vyer sonen
heeft of meet dz staer totter kind kuer

welc van hem die here dz goet lenen sal alsoe
 verre als si volcomen van liue sijn ende euen
 boerticheit si dat eendrachtelijc van hare he
 re begherende sijn binnen haren iaertael Da
 er tenden heeft die here den kuere of enighe
 van hem beleenen wil des hi hem binnen den
 iaertael gheleuninghe geweyghert en heeft
 En so waer enich man beleent wert mit er
 ue sonder onderscheit alsulc tymer als op dz
 erue staet dat heuet hi mede in leninghe Itē
 laet een man sinen here een goet op sin man
 eren dat hēt enen anderen voert belene . hy
 en machs mit recht niet houwen . want het
 is hem op ghedraghen tot eens anderen be
 hoef

Waer die leen mānen haer leen
 verloeken sullen

I heuet enen leen here veel sonen die hi
 alle beleent mit goede of dorp na sijnre
 doot en sullen die mannen mer enē heer ont
 faen Die welcke beleēt is mit vē stede of dor
 pe of burch daer die man sijn leen of hielt Si
 nen ouer here sal hem des besceyden an welc
 hy sijn leen te recht sueken sal Wāt die here
 is ledich sōder wykinghe Mer heeft die here
 een dorp of een stede besceyden daer hi hē sijn
 goet in gheleent heeft dye man en sels op eē
 ander stede niet soekē Oec en sal gheen leen

en sal gheen leen here sinen man antwoerde
voer sinen ouer heer. hien hebbe hem rechtes
gheweyghert voer sinen mannen des hy be=
wypen mach mit ghetughe. mer soe wie hem
seluen tot tughe biet voer sinen here of voert
gherecht die en mach gheen man tot scade tu
ghen **Ut ff de procuratoribus lege dñia** Hier
op seyt meester eyke drie saken. Ten eersten
of hi der ghetuuchnisse ghenieten woude **Tē**
anderen vermoet men dat hi een licht man si
Ten derden dattet een lot si. want des plegē
sotten vele dat si berechten ogheuraget Hier
om en sal hem gheenrehande ghericht daer a
keren **Ut iij causa. questione prima. Capitulo**
in primis

Van die wtuaert nae des mans doot

Als morgen gaue die een man sinen wy
ue gheeft dat behout si tot hare liue Na
hoer doot comtet wedi op haren man of op si
nen eruen **Mer** sterft die man voer ende seic
si van haren kinderen. si neemt te vorē wt al
hoer vordel mit morghen gaue ende lijftocht
ende is der vrouwen of den kynderen wat a
bestozuen ter wplen dat si onghelcheyden te
samen laten dat sullen si te samen deplen **Als**
soe verre als dat deplbaer goet is **Soe** neemt
die vrouwe half ende die kynder half. **Mer**

164
gheen wif en eruet dz tymer op haren erue
Dat op haer lyftocht staet. wāt alle erue die
eruen mitten ghebouwe daer die aerde bliuz
Item men en sal gheen wif nae haers mans
doot wt sinen goede wysen die een kint dra
ghet. Er si des kints ghenelen is. Ende dye
wee daghe ouer gheleden sijn. Also verre als
si haer drachtich toent binnē dē eersten maēt
voer des kints momber al en heeft dat wif
gheen recht tot des mans goet na sijnre doot
So voet si doch sijn kint die sijn erue neemt
van sijn vader. Hier om salt kint sijn moeder
weder voeden. *De codice de alendis liberum
lege si competenti*

Hoe een man sijn leen heer wyken sal

Oe wie sijn leen heer doot staet sonder
noot weer die ver buert sijn lyf. Ende al
sulck leen als hi van hem houdende is. Item
noot weer is of di dīnē here sloeghe of wōde
mit wapen. ende of hy dīn huus stormede dī
du in waerste. Dit moetstu bewysen myt vij-
mannen. want het is beter dat een man sijn
lyf en sijn goet verweer dā hi na claghe. Mer
sloeghe dy dīn here mit sijn vuist du en saltte
hem mit ghene wapen weder slaen. *Ut inden
stepnen cloot articulo lxi*

Hoemen twe leen heeren dienen sal

lx

i ij

Nich man die twe leen heere heeft dye
mach hē beydē heeruaert manē mit leē
mānen als recht is. So sal hi die eerste manē
ghe volgen Die ander mach hi lossen mit ēē
iaer pensen vāden goede dz hy vā hem houde
of mit x pōden Wert een man ghedaghet vā
sinen heer tot leenrecht daer hi teghenwoer
dich is. ende noemet die here dien dach hi sal
dlen dach houden op sijn heren cost. Ende
coēt hi dan niet hi sal sinen here wedde geue
Wert die man voer ghedaghet ouer xliij. da
ghen mit des heren bode aen sijn hof daer sijn
inuaert ende sijn wtuaert is dat twee sijnre
mannen horen. Mer en heeft die man gheen
hof daer hi stadelic inwoent. mē salt hem kē
dighen aen dien goede die hi van hem hout.
Coemt hi niet hi sal sinen here weddē het en
beneme hem wit telike noot Ten derde mael
is hi alle der claghen beuallen. mer tot elcker
maninghen soe sal die here enen sonderlighe
bode hebben. Dese oerdele die een man ouer
die anderen vijnt die sal xxv iaer out wesen.
Ende volcomē aen sijn recht Alle oerdele die
de leen here sijn mannen vraghet dye sal hy
verwisen sonder maninge van leenrecht. En
die here sal vraghen sinen mannen of sijn vol
ghen. Connē die mānen dat oerdel niet vīndē

si sullen xliij daghen verst nemen. Op dat sijt
 mit haren ede houde dat sijs nyet vynden en
 konnen daer salse die here weder daghen So
 wie daer nzen coemt die is weldachtich mer
 die here en mach ghenen man vorst gheue so
 der des claghers wil. Ende oec op wien dyc
 claghen gheyt Mer besculdighet hy enen va
 eenre ander saken want die eerste claghe ge
 uerst is die man en sal hem mit recht niet ant
 woerden die wyle dat die sake ongheryndet
 is als indē spieghel ca. ij. ende lviij pag. si

Dan manscap te verantwoerden

Nich here die sijn leen mit sijn manscap
 op laet sine ouer here of daer voert end
 anderen mede beleent wert daer sijn manne
 niet teghenwoerdich en sijn Tot wat tyden
 die nye heer die manen een weet daer of doe
 laet mit sinen hode daert twe sijnre mannen
 horen daer sellen die mannen binnen de iaer
 tal daer nae haer leen aen dien nyen heer soe
 ken sonder eny ghe heerghewade te gheue al
 so verre als dyc nis here den vorsten eue boer
 tich is Mer leggen die manē dz hē die nyewe
 here niet euen boertich en sy Ende moeghen

si des bewysen voer die ouer here en voer sijn
mannen So salse die ouer here belenen mitter
manscap ende mitten goede dat si vanden an
deren plaghen te houden ende dpe nyewe he
re blijft man Des ouer here vā sulc goet als
daer hy mede beleent was En der māscap is
hi ledich Want gheen here en mach sijn man
nen vernederen met legeren heren De in spe
cūlo saxonis capitulo ij hondert xxxix

Van eerkleen

Oe wie leen hout dz nyet en versteruet
van enen here dat mach hi sinē here wel
op laten also dat men enen anderen daer me
de beleent mit sijn heren hāt alsoe verre als
hi noot bewyft mit twe mānen die dat voer
den here houden opten heylighen dat hē ken
lic ist dat die mā wittelike noot lette vā vāc
kenisse of vā noot breke Dan sal die here dien
anderen man daer mede belenen alsoe verre
als hi den eersten man euen boertich si en vā
lichaem gheheel volmaect wāt men sal gheē
verleent man brenghen in eens vromen māns
stede den here te schade mer doet hem die here
weygheringe ouer desē bewesē noot te rechte
salnēt anden ouer heer soeken mach hys vol
comen als recht is

Hoe men renten lenen mach te lossen

Cent een mā iaerghelt in sijn goet mit
 sijnsheren hāt daer si lossinghe aen hou
 den ij ij iaer of meer. En steruet die beleende
 man sonder soen dat iaerghelt is den here le-
 dich mitten goede. en d na en sal hys niet los
 sen naden recht vādē keyserliken rechtē leen
 Item gheen kynder en moghen hē versumen
 binnen haren iare tot leenrecht nocht tot lāt
 recht. en of sijn womber wat versumede dat
 mach dar kint redē kinē iare weder an vaen

Ert een leenheer mit rechte daer toe ge
 brocht dat hi enē beleent mit een goede
 daer eē ander of een ouder is die die rechte le
 ninghe of toebehoert. Ende oec of een ander
 dat erfghedinc daer aen ghemaect ware myt
 des heren hant van dien seluē goede. wāneer
 dese ander toemt soe salse d ye here myt recht
 belenē En wertet die eerste mit recht o deyle
 die here en is hem niet sculdich te weder rech
 ten Item erfghedinc dat is allmen enen die
 nae hant maect van erue of van rente na een
 mans doot. Item enich man die sijn legeren
 heer versmaet. ende hult sijn ouer heer dz die
 leggher niet en weet ten scaet dē leggher an sp
 rechte niet of hi des binnen iaers niet en weet

Van goet te lenen en in weren te houden
Ic yemant een erue leen wt leende ter
vlucht sal om sijn rechte leen erue daer
mede te onderuen hi sal sijn here weddē ende
die gawe en helpen niet Item die glose aldus
of een man sijn erfleē op laet om enen ande
ren daer mede te belenen daermen gheen lijf
aen ver moet of een die te stryde toghe of d'ye
ouer berch of ouer meer toghe Ende die ouer
gheuer bleef inder weer sitten vā dien goede
of dat nae sijn doot een ander dat goet aen
quam. dese gawe en helpt niet men sal nae si
nen dode sijn recht sweert maech belenen vā
der side daert hē aen quam. wāt hy heeft eēs
anders goet verleent. en hi des selue niet dē
berē en woudē die wile hi leuede. *Ut i speculo
saxonis ca. ij. li. Hoe eē wijf gheē heeruaert*
En beleēt wijf of maget en is en reysst

nz sculdich tot enige heeruaert te dienē
mer si sellē heerstueryng gheue mit eē iaer pē
si onbegrepen sullē si welen tot enyge tuch
of leenrecht si en werdē selue an ghetaelte Ite
sprekē twe mā een goet an mit geliker weer
en trecken hē aen elc enen sonderlinghe heer
so salmen die twe daghen indē dorp daer dz
goet bi ghelegē is om die gheweer te kennen
daer sullen oec die leen heren selue by comen

67

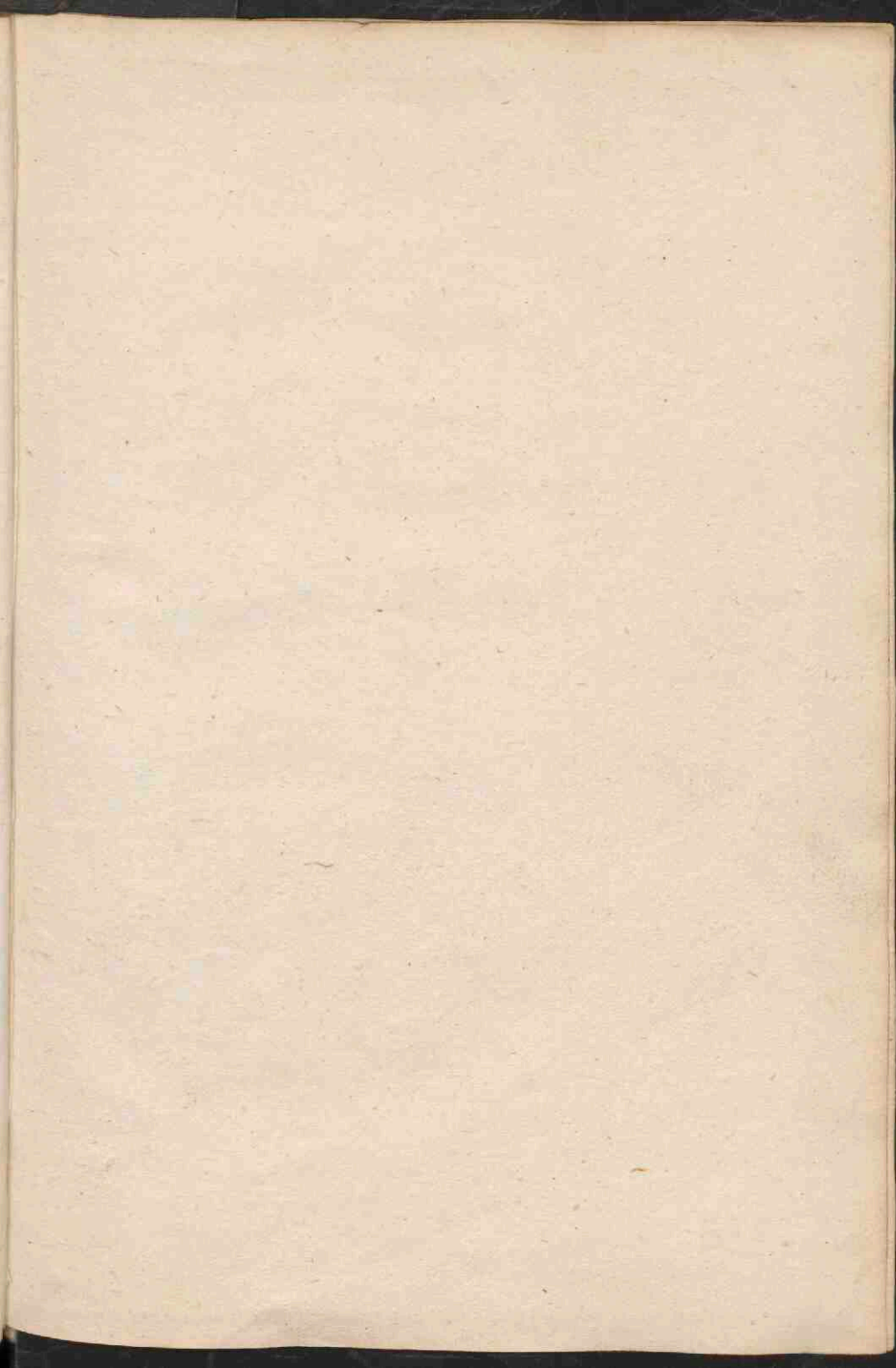
So welc here die meeste meninghe heeft vādē
ommesaten mit ghetughe die heeft die rech-
te weer. Mer heeft een vā hē an enen onrech-
ten here ghetoghen. eā mach hys niet bewi-
len hi heeft al sijn leen verlozen dat hi vā die
here houdēde was. op dats dye here van sijn
mānē getuuch heeft. Oec en sal eē hē niemāts
māscap weder legghen dan dye anden heer-
scilt niet en scaet dat sijn dye inden ban of in
des keylers acht mitten recht ghebrocht sijn.
Ende voert alle die rechteloes ofte echteloes
sijn.   Iaus deo   A   M   E   N

Hier eyndet dat boec der keyler rechtē ge-
heten die spieghel van sassen. wel ghecorrige-
ret vten latine. Eā het is volmaect ter goude
in hollant. by my geraert leeu. den vstē dach
in semptembri. Anno MCCC en lxxij

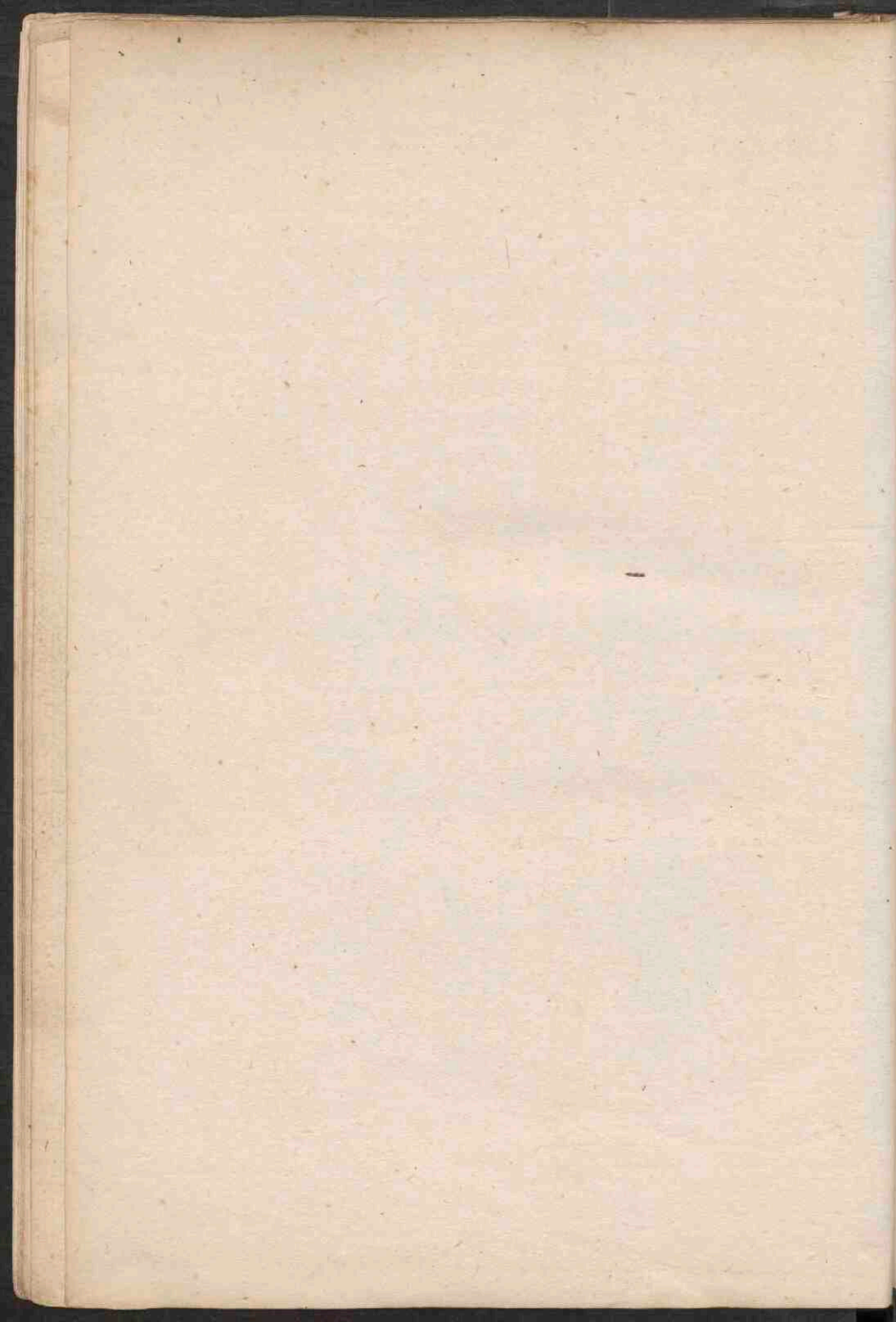

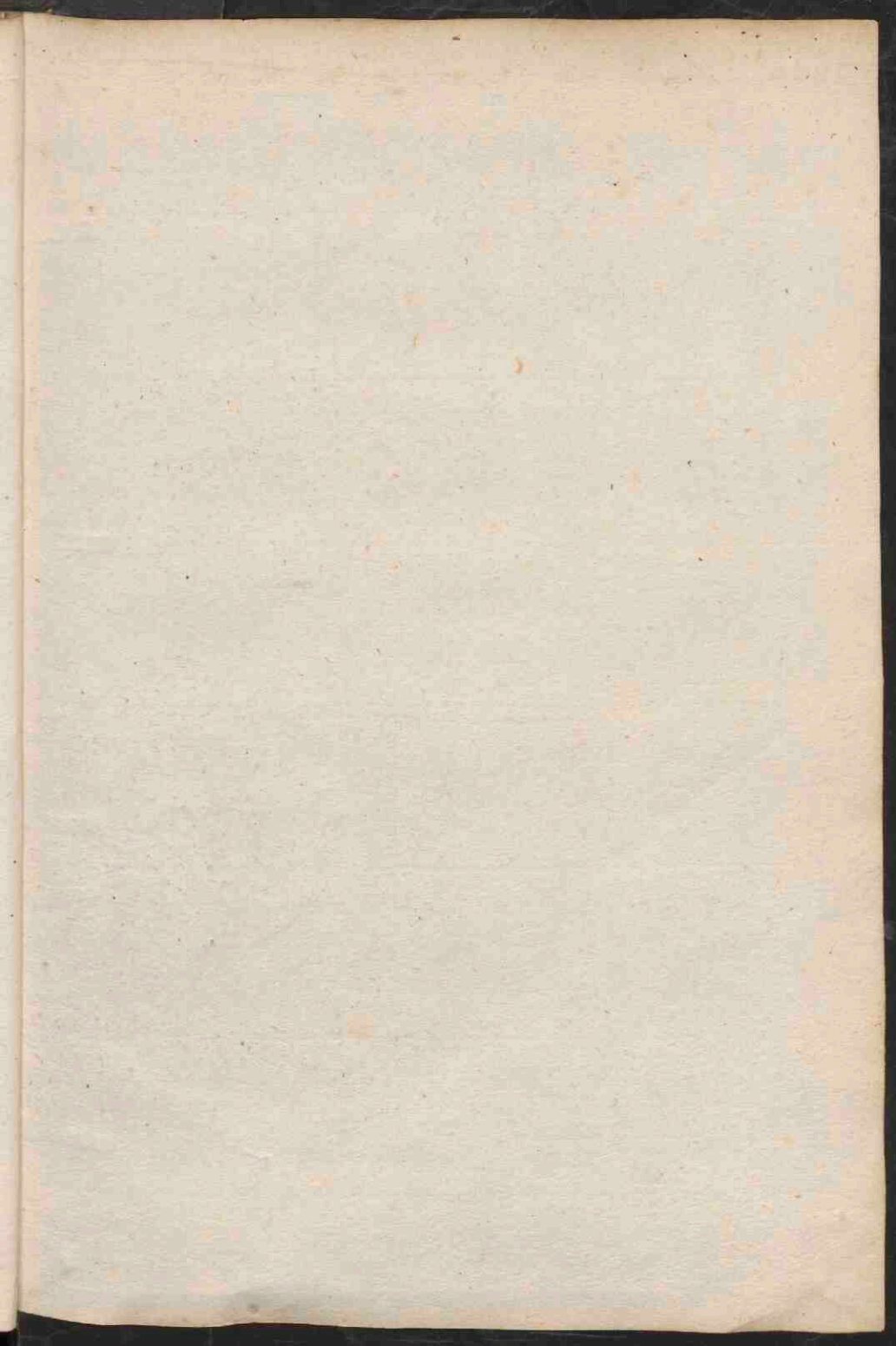

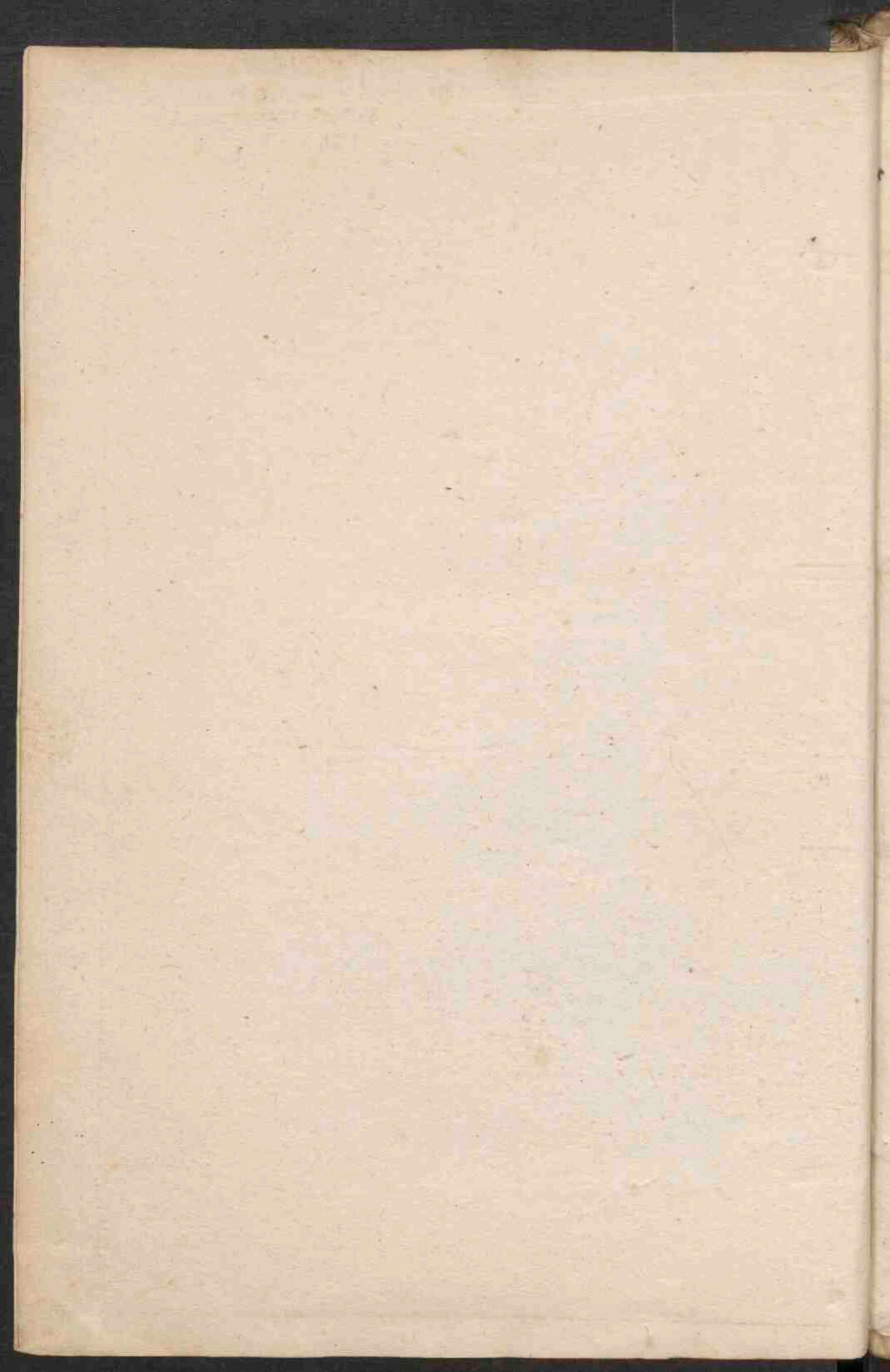

9956.

